

Aiurea-n tramvai. Profesorul de vioară

„Unde ai fost, derbedeule?”, îl întreb pe tatăl meu. Tace. Stingherit. Făstâcit. Trebuie să am grijă de el. Nu poți să lași copiii de capul lor. Nici în democrație, fir-ar să fie... Și așa se spune că suntem un popor needucat. Necultivat. Necivilizat. Primitiv. Sălbatic chiar. Auzi, tată. Bagă-ți mințile în cap. Pe oriunde ești, să dovedești că nu suntem toți așa: leneși, dezbinați, bețivi, hoți. Că tragem cu arcul în nor. Să-l vânam pe Dumnezeu din cer. Ține aproape, tată! Stai lângă mine! Eu lângă tine! Scutură-te de țărână. Ține-mă de mână!

„M-am întâlnit cu prietenii la o bere”... Abuzul de alcool este foarte dăunător! Valabil pentru copii. Pentru bătrâni. Bătrâni ramoliți, împleticiți, târșiți, amețiți, irascibili. Copii cu mâselele de minte neschimbate.

Tatăl meu, copilul meu... Ce să spun, am fost cam dur. Dar trebuie să-l pregătesc pentru o lungă călătorie. În depărtări, peste mări și țări. Pe deasupra, pe dedesupt. Pe sub pământ, peste vânt. În locuri neștiute, necunoscut. Să faci figură frumoasă cu șapte ani de acasă... Se plânge occidentalul și protestează că îi spargem casele și bancomatele, îi umplem străzile și piețele de cerșetori, devastând magazinele, îi violăm femeile, îi umplem străzile și piețele cu cântăreți ambulani... Fii demn... Pe lumea asta, pe lumea cealaltă... Să spălăm rușinea ce o aruncă asupra noastră o seminiție conlocuitoare.

Trebuie să am grijă de tine. Cum ai avut și tu de mine. Măcar să te vaccinezi. De variolă. De rujeolă. De tetanus. De TBC. De rabie, numai dacă te-a mușcat vreun câine turbat. Mie mi s-a întâmplat. I-am tăiat capul. L-am dus la laborator. Colcăiau larvele în creierul lui. Am fost imediat vaccinat. Și asigurată că am scăpat. Dar dacă a mai scăpat cumva, câte ceva în mintea mea... Parcă mă furnică, parcă fosgăie ceva în căpățâna mea. Parcă vedeam un câțel în lună. Parcă urla un câine undeva. Noaptea am visat că chiar am turbat. Alergat de toți bărbații din sat, cu bâte, cu pari, cu furci, cu topoare să mă omoare. Mușcam tot ce-mi ieșea în cale: vite cornute, cai, măgari, câini, pisici, femei, copii, babe, moșnegi, pe primar, pe jandarm, pe preot, pe tine, tată! Mușcam și din mine! Mușcam și beam sânge! Săream gardul, săream șanțul, eram sus pe o cracă atunci când m-a luat la ochi șeful de post și m-am înfășurat într-un nor. M-au internat într-un spital în m-au vindecat de depresie și de obsesie. Dar din când în când tot mai intru în câte un coșmar. Confuz. Lucid. Neliniștit. Ține-mă de mână. Și scutură-te de țărână.

Azi tatăl meu are trei ani. Trei ani și o lună mai mult ca mine. La vârsta asta contează... În trei ani câte nu se pot întâmpla. Te poți îneca chiar și cu o bomboană. Suntem ispitii de jocul apelor, ne place să ne jucăm cu focul. Mâncăm pământ. Facem tumble în vânt. Ne poate lovi boala vacii nebune, boala aviara, pesta porcină, encefalita, SIDA, podoabe venerice... Facem vărsat de vânt. Mușcați de câini. Înțeptați de tăuni, de bărzăuni, de țăntari. Friguri palustre. Simți că îți se îngheață și sângele în vine. Măduva în oase... Poți să cazi de pe cai, din copaci, de pe garduri. Lovit de copită de măgar. Împuns de bou. Rătăciți. Răpiți. Furați. Pentru transplant de organe. Pentru transfuzii de sânge. Cu bătrâni e cu totul altceva. Au fost dați jos din șă. Trăiască Republica. Trăiască împușcatul. Nostalgici. Fanfaroni. Țăfnoși. Băloși. Arțăgoși. Gălăgioși. Plângăcioși. Înfrigurați. Înfoțetați. Dau în gropi. Culeși de popi. Tatăl meu, cu trei ani mai mare. Câți am eu nu vă spun. Faceți singuri socoteala: dacă bunica mea doi ochi avea, bunicul nu auzea cu o ureche, unchiul era colonel și purta cizme cu numărul 72, a căzut în munții Tatra și ordonanța s-a înșurat cu bucătăreasa... „Ce animal merge dimineața în patru picioare, la prânz în două, seara în trei? Întrebare capitală pusă de sfinx în gura deșertului. Nu știi, sfârșeai în falcile lui. Mă țin pe picioare. Silabe. Cuvinte pocite. Vorbe pe jumătate. Gris cu lapte. Gingii fără dinți. Mă

duce în spinare. Rupt de șale. Nici apă. Nici foc. Avem noroc. Minte de copil. Hoții și vardiștii. Uliu și puiul. Baba Oarba. Unde ești Chimiță? Am o călimară plină cu cerneală? Ai tu roșu la tine? Pisica cu clopoței. Dulăul și câțelul. Boul și vițelul. Maimuță în țeleguță. Țapul logodit. Capra sare masa, iada sare casa. Mihai Viteazul călare pe Breazul. Mircea și Baiazid, Gruia și Novac, Pitpalac într-un copac... Pune ochii, pune ochii, pune ochii... Cine nu e gata, îl iau cu lopata. Cucu, cucu, cucu, cucurigu, unde sunt, unde sunt, unde sunt, unde sunt, unde...

Aiureală. Amețală. Buimăceală. Cioara zboară, barza zboară, barza zboară. Ai zbârcit-o, ai greșit-o. Sari într-un picior! Pitulicea zboară, coșofana zboară, oala zboară. Ieși afară. Cuca zboară. Vulturul zboară, Cinteza zboară, mă-ta zboară... Dezbracă-te în pielea goală...! Unu, doi, trei, patru... zece... un pahar cu apă rece. Toți țiganii să se înece, numai unul să rămâie, să se facă praf tămâie. Bătrâni spurcați la gură. Ne bagă-n belea. Habar nu au că se schimbă lumea. Că au dispărut țiganii de pe pământ și a apărut o seminiție nouă, rromii din România. Nu ne-am mai civilizată. Nu ne-am mai cizelat. Nu ne-am adaptat la legile comunității europene. Legile europene? Spală-te pe cap cu ele. Copiii de azi. Generația douămiistă, douămiiezistă, protestatari din naștere.

Copii zglobii, dolofani, slăbănogi, curajoși, timizi, supradotați, supraponderali, proști, tâmpiți, imbuibați, iubii, părăsiți, scutece de mătase, zdrențe soioase, tomberoane, canale, praguri de biserici, boscheți, grădinițe cu plată, clasa zero, olimpiade școlare, coronițe de flori, diplome de premiați, fețe luminoase, obraji zbârțiți, urechi blegi, nas scurs pe buza de sus, cașuri de la colț de gură, tuse măgărească, pojar, întreceri sportive, tabere școlare...

Bătrâni gutuși, pretențioși, reumatici, gheboși, ramoliți, amintiri pierdute, comori de experiență, plăpânzi, inteligenți, umbrele pământului în calea vântului, pași împiedicați, palpitații, găfâieli, frisoane, enciclopedii ambulante, monumente de „a fost odată ca niciodată, pe când era lupul câțel și salamul vițel”, miniștri, parlamentari, directori, generali, vaci la stână, cositori, tractoriști, tanchiști, șef de atelaj, tunsători și mulgători de oi, barmani, sudori, mecanici, actori, scriitori, artiști, inventatori, căutători de comori, idioți, senili, pupile stinse, privire resemnate, ceai de pufuliță cu flori mărunte, de tătănească și de trei frați pătați, dinozauri, cimitirul de elefanți, povară pe țară... Băă, țara noi am făcut-o! Baraje, centrale subterane, aeroporturi, fabrici, uzine, vagoane, cai ferate, camioane, nu le aruncați la fiare vechi! Nu sunt locuri în spitale, cimitire particulare, liberi la spânzurare...

Tataie, nu te speria, mai ești bun de ceva: cetățene, votează, votul tău contează.

„Am avut o întâlnire. Cu prietenii la bare.” „Să vă fie de bine.” „Nu te deranjează. Încerc să mă adaptez.”

Tatăl meu... Copilul meu... Vremea a trecut. Sunt eu cu câțiva ani mai mare. Aici, pe pământ. Încerc să-l țin din scurt. Dar mi-a scăpat din mână. S-a întors după o lună. O lună și o săptămână. Și a strigat de la margine de sat: „Tăie vițelul cel gras în cinstea fiului risipitor și rătăcitor...” Poate o broască râioasă. Sunt destule prin cimitir. Poate un guzgan gras în spinare, gros la coadă, le priesc ăștora în cimitir șoareci, șobolani, cărtițe, viermuială, necrofagi... Mușcă, ciupesc, se hrănesc, se înmulțesc din hoiurile morților îngropați din limba care a vorbit, din ochii care au privit, din urechile care au ascultat, din buzele care au sărutat. Din creierul care a gândit, din inima care a bătut... Din casa sufletului.

Moare regele! Regele sunt eu, alesul lui Dumnezeu. Marș triumfal, palat de cleștar, coroană de aur bătută în nestemate, catifele, mătăsurii, țesături scumpe, covoare, molii, carii, cocleală, rugină, igrasie, gărgărițe, căpușe,

muște, țanțari, mucegai, coroana de paie, sceptorul de gumă, vesminte zdrețuite, cărpite. Marea singurătate. Treci zi, treci noapte, vino moarte...

Încă viu. Suflet pustiu. Amintiri uitate. Gînduri spulberate. Timp pierdut. Viață goală. Vioară mută. Arcușul, destrămat. Bătrân resemnat. Aștept. Ultimul eveniment. Fără teamă. Fără speranță. Când va fi să fie... Și cum va fi să se întâmple. Nu mă interesează. A trecut vremea când mi-l închipuam pe îngerul Gavril. Sau o doamnă cu coasa. Sau o femeie frumoasă. Visam că o doream. Sau că mă zbăteam. Nimic nu mai contează. Parcă m-aș fi dus demult. Parcă n-aș mai fi rămas decât umbra mea. Hărțuit de vânt pe acest pământ. Sunt? Nu mai sunt?

Aniversare. Poate comemorare. Stau la masă înțepenit. Ca o statuie. Ca o momâie. Pe cine sărbătorim. „Mulți ani trăiască! mulți ani trăiască!, mulți ani trăiască!” Mă aplec spre vecinul de la masă și-l întreb în șoaptă: „Cine e individul?” Râde. Îmi strânge mâna. „Ce glumă genială!” Da. Eu sunt acela. Ce glumă proastă. Ce glumă stupidă...

Câți ani, de când? De când m-am născut? De când am venit la această școală profesor de vioară? De când am câștigat primul concurs? De când am fost pensionat? De când am succumbat?

Sus paharul. Până la fund. Pentru domnul profesor. Domnul dirijor. Domnul compozitor. Un exemplu pentru fiecare...

Se dezvelește o placă de marmură cu litere aurite. Pe frontiscipiul clădirii: liceul de muzică și balet. Și numele meu. Dat școlii prin decret guvernamental. Felicitări. Îmbrățișări. Flori. Ar trebui să sar de bucurie. Stâlp de piatră. Butuc. Nimic nu mă clatină...

Serbare. Lieduri și triluri din compozițiile mele. Îmi alunecă melodiile pe lângă ureche. Balet. Baletul compus de mine. Premiat în concurs internațional. În repertoriul de la Opera Română. La Viena. La Leningrad. La Paris... Fetele... Câtă frumusețe. N-aud... Nu văd... Greul pământului, ușurelul vântului.

Pauză. Singur în muzeul școlii. Instrumente muzicale. Tăcute. Învechite. Scorjite. Și eu... Altă piesă de muzeu...

Trece un stol de fete. Vesele, ca într-o baladă a lui Topîrceanu. Salută din mers. De parcă ar trece pe lângă o cruce de la răspântie. Pe lângă o troiță... Poate au cântat în compunerile mele. Poate au dansat în baletul meu. Poate au fost simple figurante în eveniment. Ce-mi pasă mie? Altădată... Ei, altădată... Poate am trăit... Poate am iubit... Prima iubire. În secolul trecut? La început de lume?

„Amândoi știam prea bine/Că totul se va sfârși/Că un vis frumos nu ține/Decât până a doua zi.”

De cum dau cotul pe coridor se desprinde din stol una înaltă, mlădie...

Fără avertisment. Fără motiv. Mi se aruncă în brațe. Mă strânge. Mă sărută. Mi-au pus în vin mătrăgună? Cucută? A sosit clipa când să dau în primire? Înghit gălușca? Scena asta trebuia să mi-o imaginez? S-o visez?

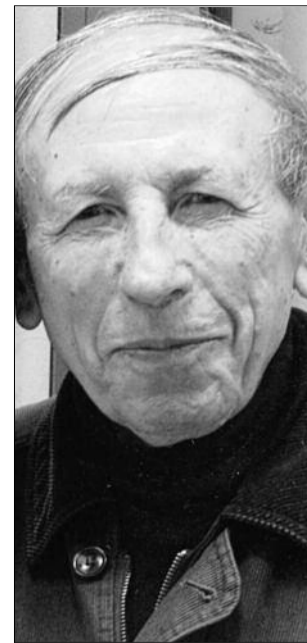
„Domnule profesor...” Mă cutremură un fior. Din creștet în inimă, în măduva oaselor. Mi se scurge prin tălpi în pământ.

Cine mai sunt? Ce mai sunt? Îi strâng tămplile în căușul palmelor. „Copila mea!” Ochii: două picături mari de rouă în care se luminează cerul cu soarele, cu luna, cu stelele. Gura cu miros de copil de lapte. Buzele... Nevinovatele... S-a lipit de mine. Până în vârful picioarelor. Topiți unul în altul. Tinerețe fără bătrânețe. Viață fără de moarte.

Stupid. „Te înfiez și te mărit!” Rădică privirea spre mine: „Doar atât!”

Cântă vioara. Instrumentele toate. Sunt ce am fost: profesor, director, dirijor, compozitor... și chiar am fost și mai mult... uvertură... încep marea partitură... Simfonia triumfală...

Fetițo, ce mi-ai făcut? Nu mai vreau să mor! Nu mai pot!... M-ai lăsat pe pământ.

Azi tatăl meu are trei ani. Trei ani și o lună mai mult ca mine. La vârsta asta contează... În trei ani câte nu se pot întâmpla. Te poți îneca chiar și cu o bomboană. Suntem ispitii de jocul apelor, ne place să ne jucăm cu focul. Mâncăm pământ. Facem tumble în vânt. Ne poate lovi boala vacii nebune, boala aviara, pesta porcină, encefalita, SIDA, podoabe venerice...

Leonardo Boff, Clodovis Boff: Cum se face o teologie a eliberării? (1986)

Textul care urmează reprezintă, după știința noastră, prima traducere făcută vreodată în limba română dintr-un text de teologia eliberării - curentul teologic latino-american care a influențat și inspirat generații întregi de intelectuali și lideri politici din lumea a treia.

Traducerea nu are pretenția de calificare științifică, nefiind făcută după originalul în limba portugheză, ci după o ediție în limba engleză. Ea nu își propune decât familiarizarea cititorului cu această direcție teologică aproape deloc cunoscută și absolut deloc valorificată în cultura română.

În general, în cultura noastră relația dintre creștinism și democrație este văzută numai din perspectiva creștin-democrației europene. Traducerile (Jacques Maritain) și autorii români contemporani de scrieri politice care se revendică de la filonul creștin (T. Baconski, M. Neamțu etc.) oferă o viziune conservatoare și elitistă asupra ordinii politice. Creștinismul creștin-democrației (sau al neoconservatorismului american) este unul care sprijină și pe care se sprijină ordinea politică și socială, incapabil de reformism și de sprijin al reformelor, o doctrină a supunerii și a acceptării ordinii date. Este creștinismul despre care Marx zicea polemic că este „opium pentru popor”. Creștin-democrația nu reține din doctrina creștină decât morala, dar în

numele moralei pot fi justificate chiar și cele mai bizare atitudini imorale la nivel social și politic.

Totuși, nimic nu e mai nedrept față de esența religiei creștine, și acest lucru se vede din teologia eliberării. Apărută în context latino-american - marcat de sărăcie endemică, politicianism, corupție, neocolonialism și stratificare socială - teologia eliberării a căutat încă de la început o repunere în valoare a filonului activ al creștinismului. La baza teologiei eliberării stă convingerea că împlinirea moralei creștine este acțiunea concretă. Văzută astfel, teologia creștină arată cât de nedreaptă și de inactuală este caracterizarea lui Marx. Deși, din cauza umorilor anti-comuniste ale papei Ioan Paul al II-lea, teologia eliberării a fost sufocată de acțiunile oficiale ale Vaticanului, ea a contribuit enorm la ridicarea conștiinței populațiilor din zonă. America Latină se îndreaptă la ora actuală în mod hotărât pe un drum paralel cu criza economică ce afectează restul planetei, iar la temelia succesului economic din ultimii ani al puterilor zonale - Argentina, Brazilia - stau acțiunile unor lideri și ale unor partide politice de stânga care au valorificat tocmai filonul de acțiune de la baza teologiei eliberării. (L.S.)

Prefață

S-a scris foarte mult despre teologia eliberării, și totuși am simțit că încă mai e nevoie să fie scrisă o lucrare care să prezinte o imagine generală, non-tehnică și obiectivă a acestui nou fel „de a face teologie”.

Lucrarea de față este rezultatul unui intens proces de gândire și dăruire cauzei săracilor în vederea eliberării lor.

Pentru tot ce e scris în continuare responsabilitatea aparține ambilor autori, fără deosebire, pentru că am scris și am lucrat împreună, simțindu-ne amândoi precum „[un] frate... părtaș la suferința și la împărăția și la răbdarea în Iisus” (Apoc. 1, 9)

Capitolul 1

Întrebarea fundamentală: cum poți fi creștin într-o lume a mizeriei?

O femeie de vreo patruzeci de ani, dar care arăta ca de șaptezeci, ajunse în fața preotului după slujba de duminică și îi spuse cu tristețe: „Părinte, m-am împărțășit fără să mă fi spovedit.” „De ce, fiica mea?” a întrebat-o preotul. „Părinte, i-a răspuns ea, astăzi am întârziat, am ajuns după ce începuseți deja împărțășirea. De trei zile n-am mai mâncat nimic, am băut doar apă și mor de foame. Când v-am văzut cum împărțeați ostiile, acele bucățelele de pâine albă, nedospită, m-am dus să mă cuminec de foame, mai mult de dragul acelei bucățele de pâine.” Ochii preotului se umplură de lacrimi, aducându-și aminte de cuvintele lui Iisus: „Căci trupul Meu este adevărată mâncare și sângele Meu, adevărată băutură... cel ce Mă mănâncă pe Mine va trăi prin Mine” (Ioan 6, 55-57).

Într-o zi, undeva, într-o regiune aridă din nord-estul Braziliei, una dintre regiunile cele mai lovite de foamete de pe glob, m-am întâlnit (eu, Clodovis) cu un episcop care venea acasă. Tremura. „Dar ce s-a întâmplat, Preasfinția Voastră?”, l-am întrebat. Mi-a răspuns că tocmai văzuse ceva teribil: în fața catedralei era o femeie cu trei copii după ea și un bebeluș agățat la piept. Era clar că sunt leșinați de foame. Bebelușul părea chiar mort. Îi spusese femeii: „Dă-i copilului un pic de lapte, femeie!” „Nu pot, părinte.” răspunsese aceasta. Episcopul insistase că nu e nici o problemă, poate scoate sânul să-l hrănească pe bebeluș, și ea îi tot răspundea că nu poate. În cele din urmă, ca urmare a insistențelor lui, femeia și-a deschiat nasturii bluzei. Sâni ei sângerau abundent, căci bebelușul supsesse cu violență din ei. Și mâncase numai sânge. Mama care îi dăduse viață îl hrănea, cum își hrănește pelicanul puii[1], cu propriul sânge, cu propria sa viață. Episcopul a îngenucheat în fața femeii, și-a pus mâna pe creștetul copilului și a jurat pe loc că atâta vreme cât va mai exista foamete, el va hrăni cel puțin un copil înfometat în fiecare zi.

Într-o sâmbătă seara m-am dus (eu, Clodovis) să mă întâlnesc cu Manuel, catihet[2] într-o

comunitate de bază[3]. „Părinte”, mi-a zis el, „comunitatea aceasta și multe altele din zonă vor dispărea. Oamenii mor de foame. Nu mai vin [la biserică] pentru că nu mai au nici măcar puterea să meargă. Trebuie să stea acasă pentru a-și conserva energia...”

Compasiunea înseamnă „a suferi împreună”

Ce stă în spatele teologiei eliberării? Punctul de plecare constă în perceperea scandaloasei stări de fapt ce se poate vedea în situații precum cele descrise mai sus. Nu e vorba aici doar de America Latină, ci de o situație omniprezentă în toată Lumea a Treia. Conform estimărilor „moderate”, în aceste țări sunt ținute într-o stare de subdezvoltare: cinci sute de milioane de oameni care suferă de foame; un miliard șase sute de milioane de oameni care au o speranță de viață mai mică de 60 de ani (în timp ce o persoană din țările dezvoltate care împlinesc 45 de ani se zice că a ajuns la jumătatea vieții; în cea mai mare parte din Africa și America Latină oamenii au șanse foarte mici să ajungă până la această vârstă); un miliard de oameni ce trăiesc în sărăcie absolută; un miliard și jumătate de oameni care nu au acces nici măcar la cea mai simplă formă de asistență medicală; cinci sute de milioane de șomeri sau de angajați temporari care au un venit anual mai mic de 150 de dolari; opt sute patruzeci de milioane de analfabeți; două miliarde de oameni care nu au acces curent la apă potabilă.

Cine poate rămâne nepăsător, necuprins de mânie în fața unui asemenea iad social și uman? Teologia eliberării implică protestul energic față de o asemenea stare de fapt care înseamnă: la nivel social: oprirea colectivă, excludere și marginalizare; la nivel individual: nedreptate și negarea drepturilor omului; la nivel religios: păcatul social, „împotriva planului lui Dumnezeu și a slavei pe care I-o datorăm” (Declarația de la Puebla, §28)[4]

Fără o minimă „co-suferință” alături de această suferință care afectează marea majoritate a rasei umane, teologia eliberării nu poate nici să existe, nici să fie înțeleasă. În mod fundamental, teologia eliberării este un angajament profetic și tovrășesc față de viața, cauza și lupta acestor milioane de ființe umane marginalizate și dezmoștenite, un angajament de a face să dispară această stare de fapt. Instrucțiunea papală intitulată *Despre câteva aspecte ale teologiei eliberării* (din 6 august 1984) o afirmă foarte clar: „Nu e posibil nici măcar pentru o clipă să trecem cu vederea situațiile de sărăcie dramatică din care izvorăște principala provocare lansată teologilor - aceea de a elabora o autentică teologie a eliberării.”[5]

În săraci îl întâlnim pe Hristos cel sărac

Fiecare teologie adevărată izvorăște dintr-o spiritualitate - adică dintr-o întâlnire reală cu Dumnezeu în istorie. Teologia eliberării s-a născut atunci când credința s-a confruntat cu nedreptățile făcute săracilor. Prin „săraci” nu-i înțelegem

neapărat pe sărmanii care bat la uși ca să cerșească. Ne referim la o sărăcie „colectivă”, la „clasele populare”, adică la o categorie mult mai largă decât „proletariatul” evidențiat de Karl Marx (de altfel, e o greșeală să identificăm sărăcimea din teologia eliberării cu proletariatul marxist, deși mulți critici exact asta fac): săraci sunt și muncitorii exploatați de sistemul capitalist, dar și muncitorii sub-angajați[6], dați la o parte de procesele de producție - adică armata de rezervă mereu la îndemână pentru a lua locul celor care au un loc de muncă, dar și lucrătorii din mediul rural, precum și muncitorii migranți care nu au decât munci sezoniere.

Toată această masă de oprimați istoric și social formează „sărăcimea” ca fenomen social. În lumina credinței, creștinii văd în ei fața provocatoare a Servitorului în Suferință, adică a lui Iisus Hristos. La început o văd în liniște, într-o contemplare tăcută și plină de durere, ca și cum ar fi în prezența unui mister care necesită introspecție și rugăciune. Apoi, această prezență vorbește. Crucificatul din aceste ființe crucificate izbucnește în plâns și strigă de durere: „... Flămând am fost... însetat... în temniță” (Matei 25, 31-46).

Ceea ce lipsește aici nu e atât contemplarea, cât acțiunea efectivă în vederea eliberării. Crucificatul trebuie readus la viață. Suntem de partea săracilor numai atunci când luptăm alături de ei împotriva sărăciei care a fost creată în mod nedrept și transferată asupra lor în mod forțat. Slujirea solidară cu toți cei oprimați implică, de asemenea, și un act de dragoste pentru suferința lui Iisus, o adevărată liturghie bineplăcută lui Dumnezeu.

Primul pas: Acțiunea Eliberatoare, Elibera(c)țiunea

Care este acțiunea ce le va permite efectiv oprimaților să iasă din starea inumană în care se află? Anii îndelungați de reflecție și practică ne sugerează că trebuie să mergem dincolo de cele două abordări ce au fost încercate până acum: caritatea și reformismul.

„Caritatea” înseamnă ajutorul oferit de indivizii impresionați de amploarea mizeriei. Aceștia se organizează în fundații și concep diverse proiecte caritabile, ca un fel de „comprese” sau „plasturi” aplicați imperfecțiunilor sociale. Dar, oricât de sensibili ar deveni ei și oricât de bine intenționați - și plini de succes - ar ajunge, caritatea rămâne o strategie pentru simpla ajutorare a săracilor pe care-i tratează însă ca obiect colectiv al actului de caritate, nu ca subiect al propriei eliberări. Săracii sunt văzuți ca fiind, pur și simplu, niște indivizi care nu dețin nimic. Și se manifestă incapacitatea de a recunoaște că săracii sunt oprimați și săraciți de altcineva; iar tot ceea ce dețin ei - puterea de a rezista, capacitatea de a-și înțelege drepturile, de a se organiza și de a transforma situația subumană în care se află - tinde să fie uitat. Caritatea crește dependența săracilor față de ajutorul și deciziile oferite de alții și nu le îngăduie să devină proprii eliberatori.

Fiecare teologie adevărată izvorăște dintr-o spiritualitate - adică dintr-o întâlnire reală cu Dumnezeu în istorie. Teologia eliberării s-a născut atunci când credința s-a confruntat cu nedreptățile făcute săracilor. Prin „săraci” nu-i înțelegem neapărat pe sărmanii care bat la uși ca să cerșească.

„Reformismul” încearcă să îmbunătățească situația săracilor, dar o face mereu în cadrul relațiilor sociale și structurilor existente, ceea ce exclude din start implicarea mai mare a tuturor cetățenilor, precum și diminuarea privilegiilor de care se bucură clasele conducătoare. Reformismul poate să producă rezultate frumoase în ceea ce privește dezvoltarea națiunilor sărace, dar această dezvoltare se produce aproape mereu pe cheltuiala sărăcimii oprimate și foarte rar în favoarea ei. De exemplu, în 1964 economia Braziliei era pe locul 46 în lume și în 1984 ajunsese pe locul 8. Ultimii 20 de ani au cunoscut un progres industrial și tehnologic evident, dar, în același timp, s-a produs și o înrăutățire continuă a situației claselor sărace, ceea ce a dus la exploatare, mizerie și foamete nemaivăzute în istoria Braziliei. Acesta a fost prețul plătit de săraci pentru dezvoltarea de tip elitist, exploatare și exclusivistă care, în cuvintele Sanctității Sale Papei Ioan Paul al II-lea, face ca bogații să devină și mai bogați pe cheltuiala săracilor care devin și mai săraci.

Săracii pot evada din situația opresivă în care se află numai prin elaborarea unei strategii mai bune, capabile să le transforme condiția socială: strategia eliberării. Prin eliberare, săracii se adună împreună, își înțeleg situația prin procesul de conștientizare[7], descoperă cauzele oprimirii, se organizează și acționează în mod coordonat. Mai întâi, formulează cerințe pentru tot ceea ce sistemul poate oferi: salarii mai bune, condiții decente de lucru, îngrijire medicală, acces la educație, la locuințe, și așa mai departe; apoi încep să transforme societatea actuală în direcția uneia noi, caracterizate prin participarea pe scară largă la procesele decizionale, printr-un echilibru social mai just între clasele sociale și prin existența mai multor modalități demne de a-ți trăi viața.

În America Latină, unde a apărut teologia eliberării, au existat mișcări de eliberare încă de pe vremea cucerii spaniole și portugheze. Amerindienii, sclavii și toți ceilalți oprimați au luptat împotriva violenței colonizatorilor, dând naștere unor adevărate fortărețe ale libertății, precum quilombos și reducciones[8], și au condus revolte și mișcări de independență. Iar din rândul colonizatorilor s-au remarcat episcopi precum Bartolomé de Las Casas, Antonio Valdivieso și Toribio de Mogrovejo, precum și alți misionari și preoți care au apărut drepturile popoarelor colonizate, făcând din evanghelizare un proces care includea și dezvoltarea drepturilor acestora.

În ciuda teribilei și anti-evangelice dominații din perioada colonială, visul eliberării nu s-a stins niciodată. Dar abia în ultimele decenii a început să se răspândească asupra Americii Latine o nouă conștiință a libertății. Săracii, organizați și conștientizați, bat la ușa stăpânilor cerând viață, pâine, libertate și demnitate. Se întreprind acțiuni concrete în vederea „eliberării” libertății ținute momentan în captivitate. Eliberarea se impune ca o strategie a săracilor înșiși, încrezătorii în sine și în instrumentele lor de luptă: syndicate libere, organizații țărănești, asociații locale, grupuri de acțiune, grupe de studiu, partide politice populare și comunități creștine de bază. Săracilor li se alătură grupuri și indivizi din alte clase sociale, dar care au optat pentru schimbarea societății și inițierea luptei pentru schimbare.

Creșterea numerică a regimurilor „de securitate națională” (a se citi: „de securitate a capitalului”), adică a dictaturilor militare, cu tot cu reprimarea mișcărilor de eliberare populară în multe țări din America Latină, nu e altceva decât o reacție împotriva puterii de transformare și de eliberare a sărăcimii organizate.

Pasul al doilea: reflectarea credinței în practica eliberării

Creștinii au fost dintotdeauna, și încă mai sunt, în inima acestor mișcări mai largi de eliberare. Marea majoritate a latino-americanilor nu sunt doar săraci, ci și creștini. Așadar, marea întrebare de la început, care încă e valabilă și astăzi, a fost și este: ce rol trebuie să joace creștinismul? Cum putem fi creștini într-o lume a mizeriei și nedreptății? Nu putem avea decât un răspuns: nu-l putem urma pe Hristos și nu putem fi adevărați creștini decât făcând front comun cu săracii și elaborând evanghelia libertății. Luptele sindicale, bătăliile pentru pământ și teritorii ale popoarelor

indigene, lupta pentru drepturile omului și toate celelalte forme de implicare pun mereu aceeași problemă: ce rol are creștinismul în motivarea și conducerea procesului de eliberare a oprimaților?

Inspirați de credința lor - care, dacă e adevărată, trebuie să includă iubirea față de aproapele lor, și mai ales față de cei săraci (*Matei* 25, 31-46) - și motivați de proclamarea Regatului lui Dumnezeu - care începe în lumea aceasta și culminează în eternitate - și de viața, faptele și moartea lui Hristos, care, istoric, a optat pentru săraci, precum și de semnificația profund eliberatoare a învierii Sale, mulți creștini - episcopi, preoți, călugări, călugărițe, simpli mireni - intră cu toții în acțiune alături de săraci sau se alătură luptei deja începute. Comunitățile creștine de bază, cercurile de studii, grupurile pentru evanghelizare, mișcările pentru promovarea și apărarea drepturilor omului, în special ale săracilor, agențiile implicate în probleme legate de situația pământurilor, a popoarelor indigene, a mahalalelor sau grupurilor marginalizate, și așa mai departe, au arătat că efortul lor are o semnificație dincolo de cea religioasă și eclezială, fiind factori puternici în favoarea mobilizării și dinamizării acțiunii eliberatoare, în special acolo unde și-au unit forțele cu alte mișcări populare.

Creștinismul nu mai poate fi respins ca un „opium pentru popor” și nici nu mai poate fi văzut ca promovând o critică mai degrabă teoretică: astăzi, el ia parte activ la lupta pentru eliberare. În general, credința pune sub semnul întrebării rațiunea umană și progresul istoric al celor puternici, dar în Lumea a Treia ea abordează problema sărăciei, văzute ca rezultat al oprimirii. Numai din acest punct de pornire se poate înălța cândva steagul libertății.

Evanghelia nu li se adresează în special bărbaților și femeilor „moderni”, cu al lor spirit critic, ci în primul și-n primul rând „nonpersoanelor”, acelorora cărora le sunt negate drepturile și demnitățile fundamentale. Acest fapt ne conduce la o reflecție în spiritul profeției și solidarității, ce are drept scop transformarea nonpersoanelor în ființe umane cu drepturi depline, și apoi în bărbați și femei înnoțiți, în acord cu planul „noului Adam”, Iisus Hristos.

Reflectarea asupra temeliilor slujirii, în limita eforturilor uriașe făcute de săraci și de aliații lor, căutarea inspirației în credință și evanghelie pentru a găsi susținerea în vederea luptei împotriva sărăciei și pentru eliberarea integrală a tuturor persoanelor și a personalității umane ca întreg - iată ce este teologia eliberării.

Creștinii care au fost inspirați de principiile sale și care trăiesc în conformitate cu practicile sale au ales calea cea mai grea, expunându-se oprobriului, persecuției și chiar martiriului. Mulți s-au lăsat conduși de perspectivele sale și de practica solidarității pe drumul către o convertire adevărată. Arhiepiscopul Oscar Romero[9] din San Salvador, care fusese cândva un conservator în părerea sa, a devenit un mare avocat și apărător al cauzei săracilor atunci când a văzut corpul neînsușit al părintelui Rutilio Grande, asasinat din cauza convingerilor sale în favoarea eliberării săracilor. Sângele vărsat al martirului a fost ca un balsam pentru ochii săi, care au văzut de îndată caracterul imperios al eliberării. Și el însuși avea să sufere mai târziu o moarte de martir, din aceeași cauză.

Dedicarea față de cauza eliberării milioanele de oprimați ai lumii noastre redă Evangheliei credibilitatea pe care o avea la începuturi și în mărețele perioade de sfințenie și mărturisire profetică din istorie. Dumnezeu cărui i-a fost milă de cei împilați și Hristos cel care a venit să-i elibereze pe cei aflați în robie ni se arată cu un chip nou și într-o imagine nouă în vremurile noastre. Salvarea eternă pe care ne-o oferă e intermediată de eliberările istorice, reale care le oferă demnitate fiilor lui Dumnezeu și fac credibilă utopia viitoare a regatului libertății, dreptății, iubirii și păcii, adică a Regatului lui Dumnezeu, în mijlocul oamenilor.

Din toate aceste lucruri rezultă că, dacă vrem să înțelegem teologia eliberării, trebuie, mai întâi, să înțelegem și să luăm parte activ la procesul real și istoric de eliberare a celor oprimați. În acest domeniu, mai mult decât în oricare altul, este vital să trecem dincolo de o abordare intelectuală care

se mulțumește cu înțelegerea teologiei strict prin aspectele ei teoretice, adică citind articole, cărți de specialitate și participând la conferințe. Trebuie să ne desfășurăm munca într-un cadru de referință mult mai apropiat de cel biblic, unde „cunoașterea” presupune dragoste, implicare trup și suflet, comuniune - adică, pe scurt, dăruire - după cum zice profetul Ieremia: „El a judecat pricina săracului și a nenorocitului și de aceea i-a fost bine. Oare nu aceasta înseamnă a Mă cunoaște pe Mine?” (*Jer.* 22, 16). Așadar, criticile aduse teologiei eliberării de cei care o judecă doar la un nivel conceptual, lipsit de orice dăruire adevărată pentru cei oprimați, trebuie văzute ca fiind total irelevante. Teologia eliberării le răspunde tuturor acestor critici cu o singură întrebare: ce rol ai jucat tu în eliberarea efectivă și integrală a oprimaților?

Note

1 Imaginea pelicanului hrănindu-și puii cu propriul sânge face trimitere la o veche legendă catolică având rădăcini în perioada precreștină. Pelicanul era, firește, un simbol cristic. (n. tr.)

2 În comunitățile catolice, „cathetel, profesorul de religie”, este cel care se ocupă de prezentarea catehismului și a mesajului biblic, în special copiilor și tinerilor. Rolul său e distinct față de cel al preotului. (n. tr.)

3 Preoții adepți ai teologiei eliberării erau deseori adepți ai organizării bisericii pe modelul bisericii creștine de început (sec. I-II). Termenul portughez „comunidade” (spaniolă: *comunidad*) „eclesial de bază” poate fi tradus prin „comunitate eclesială de bază”, „comunitate creștină de bază” etc. E vorba de mici grupuri care se adună pentru studiul Bibliei, liturghie și acțiune socială, de obicei fără protecția unui preot, dar având un lider spiritual. Mai mici decât parohiile și constituite în principal pe cadrul proximității fizice (vecini, cunoscuți, familii prietene etc.), ele reprezintă „baza” societății. Organizarea în „comunități de bază” a avut un rol important în rezistența împotriva dictaturii militare. Aceste comunități sunt baza operațională a practicii teologiei eliberării. (n. ed. completată)

4 După Al Doilea Conciliu de la Vatican (1962-1965), episcopii latino-americani au ținut trei conferințe generale, CELAM. Cea de-a doua, desfășurată la Medellín în 1968, poate fi considerată ca fiind conferința „de lansare” a temei teologiei eliberării. Cea de-a treia, ținută la Puebla (Mexic) în 1979, avându-l și pe Papa Ioan Paul al II-lea printre participanți, a radicalizat, dar a și „înmuiat”, multe dintre concluziile de la Medellín. Conferința de la Puebla a dat naștere propriului document final, publicat în limba engleză sub titlul: *Puebla: Evangelization at Present and in the Future: Conclusions of the Third General Conference of the Latin American Bishops*. (n. ed.)

5 Deși autorii fac apel la Instrucțiunile Vaticanului din august 1984, în realitate, acestea aveau un caracter mai mult decât neprietenos față de teologia eliberării. În aceste instrucțiuni, redactate sub directa îndrumare a cardinalului Ratzinger (actualul Papă Benedict al XVI-lea) se spunea foarte clar: „Eliberarea este în primul rând eliberarea [omului] din sclavia radicală a păcatului. [...] Confrunțați cu urgența anumitor probleme, unii [teologii] sunt tentați să accentueze, unilateral, eliberarea de sub servituțile de tip lumesc și temporar. [...] Prezentele instrucțiuni au un scop mult mai limitat și precis: să atragă atenția preoților, teologilor și credincioșilor asupra tuturor deviațiilor și riscurilor de deviaționism, ce dăunează credinței și vieții creștine, pe care anumite forme ale teologiei eliberării, insuficient de critice, le împrumută din diverse curente de gândire marxistă.” De altfel, după 1984, Vaticanul începe cu hotărâre o campanie de epurare a adepților teologiei eliberării. Mulți preoți (printre ei și Leonardo Boff) sunt caterisiți și unii chiar excomunicați. Fratele lui Leonardo, Clodovis, va scăpa de măsurile represive, dar va deveni unul dintre susținătorii poziției oficiale a Bisericii Catolice, abjurându-și ideile inițiale. (n. tr.)

6 Sub-angajarea (*underemployment* în engleză sau *sous-employ* în franceză) este starea de angajare improprie a unei persoane apte și doritoare de muncă obligate fie să lucreze cu program redus, fie să accepte un post pentru care este supracalificată. (n. tr.)

7 „Conștientizarea”/ „conscientização” este un termen popularizat de educatorul brazilian Paulo Freire. Lucrând cu brazilieni analfabeți din medii sărace, a observat că lecțiile sunt mult mai productive dacă tematica lor privește contextul social și politic al învățăcelilor, spre deosebire de metodele educaționale tradiționale care urmăresc transmiterea seacă de informații (indoctrinare) fără relevanță pentru cursanți. Astfel, educația trebuie să devină din simplă transmitere unilaterală de informații, un proces de conștientizare al subiectului. (n. tr.)

8 *Quilombos* erau așezări fondate și locuite de sclavi evadați. *Reduções* erau enclave relativ libere față de puterile coloniale în care locuiau latino-americani botezați (în special amerindieni) sub supravegherea unui ordin religios, de cele mai multe ori Ordinul Iezuiților, în Paraguay dar și în alte părți, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. (n. ed.)

9 Oscar Romero (1917-1980), arhiepiscop salvadorian, adept al teologiei eliberării, critic acerb al politicilor economice și sociale guvernamentale, asasinat în 1980. Deși nu a fost sanctificat de Vatican, salvadorienii de rând îl numesc „San Romero de America”. Statul San Salvador și-a asumat în mod oficial, în 2010, responsabilitatea asasinării sale. Rutilio Grande a fost un preot salvadorian, prieten cu Oscar Romero, asasinat în 1977. Asasinarea lui Grande a marcat ruptura totală dintre arhiepiscopul Romero și guvernul salvadorian (n. tr.)

Evanghelia nu li se adresează în special bărbaților și femeilor „moderni”, cu al lor spirit critic, ci în primul și-n primul rând „non-persoanelor”, acelorora cărora le sunt negate drepturile și demnitățile fundamentale. Acest fapt ne conduce la o reflecție în spiritul profeției și solidarității, ce are drept scop transformarea nonpersoanelor în ființe umane cu drepturi depline, și apoi în bărbați și femei înnoțiți, în acord cu planul „noului Adam”, Iisus Hristos.

Glorioșii ani ai ratării (XLVII)

Mihail Ilovici – un domn cu borsalină și baston I

(04 oct. 1910 – 12 feb. 1983)

„Era un bătrânel de talie mijlocie, îmbrăcat simplu și curat, de vremea lui legitimă amintind doar pălăria și bastonul, pe care le mânia spectaculos, în salut și în mersul nobil și agale. În zâmbet i se vedea un dinte îmbrăcat cu aur, dinte care în mintea mea reprezenta un elogiu adus vremurilor când „negativismul tinerei generații” îl îngândurase pe George Călinescu.”

Cam așa i-am promis lui Mihail Ilovici, prin 1982, că voi începe să scriu despre domnia sa. Era toamnă și ne plimbam pe drumul care duce la Schitul Trivale. „Ehei, mi-a zis, va veni și vremea când vei putea să scrii ce ai trăit și ce ai simțit cu adevărat, dar nu se știe când. Mult n-ar mai fi - generația nouă mustește de libertate, ajutată fiind de egoismul funciar, care-i dictează să își fie propriul ei stăpân!” Preț de mai bine de un ceas ne-am plimbat, am discutat, ne-am așezat și am băut câte o bere, la grădina de vară de la grotă. Măhnirea cea mare, de atunci, a domnului Ilovici venea de la faptul că nu mai întrevedea

posibilități pentru a continua editarea altor numere din *Atelierul de creație literară*, gândit ca o „pseudo-antologie”, și din care editase două numere, în noiembrie 1981, sub egida „Clubului Tehnic din Pitești”, ajutat fiind de directorul acestuia, profesorul Petre Mandu. Peste ani aveam să aflu că publicația își găsisese sfârșitul în urma unor reclamații, făcute la Partid, chiar de un poet publicat de bătrânul profesor, la loc de cinste, în antologia pomenită. Nu a fost nici prima și nici ultima oară când un proiect murea din cauza orgoliilor și meschinărilor provinciale.

Pe Mihail Ilovici îl știam din 1973. Așteptam să încep o ședință a cenaclului, fumam liniștit pe hol, când și-a făcut apariția dl. Ilovici; zâmbind generos, și-a ridicat pălăria, cu un gest larg, s-a apropiat de mine și mi-a întins mâna, pe care i-am strâns-o timid, prezentându-mă. Nu mai știu cine a citit în seara aceea, știu doar că profesorul Ilovici a luat cuvântul, a făcut un excurs critic despre cele citite, într-un mod care

mie îmi era cunoscut de la cei doi profesori vârstnici, din vremea gimnaziului – pregătirea auditoriului, gesturi solemne, uneori cu accente teatrale, „plantarea” unei anecdote din viața literară interbelică, punctarea temelor abordate de autor, introducerea lor într-un sistem referențial, indicarea reușitei ocupând un rol principal. Profesorul era generos acum, la bătrânețe, pe cât de exigent fusese în tinerețe, după cum aveam să aflu mai târziu. Expozeul criticului a primit replica altui profesor, tot un personaj pitoresc, a lui Ion N. Voiculescu. Repede aveam să aflu că Voiculescu, nenea Jean, era un fel de adversar natural al lui Ilovici. Acesta era bine pregătit în materie de critică literară, dar era peste măsură de exigent, demersurile sale critice fiind percepute de mai toți ca fiind niște execuții publice „exemplare”, cu toate că un defect de vorbire îl făcea, uneori, ilar.

Nu peste multă vreme dl. Ilovici avea să capete încredere în mine și, ușor, ușor, a început să-mi spună multe din tinerețea sa, din viața literară interbelică, în care fusese implicat, la un moment dat, la cel mai înalt nivel. Așa am aflat că în 1933 și-a susținut licența în Litere și Filozofie, că apoi a fost profesor la Liceul din Găești, la Ismail, la Curtea de Argeș și Ștefănești – Argeș, vreme de 4 ani. Aidoma multor intelectuali români de marcă, Ilovici a suportat capriciile istoriei – a fost înlăturat din învățământ și numit intendent la Clubul Petroliștilor de la Valea Caselor, instructor teatral, arhivar, apoi bibliotecar (1955-1958). În perioada interbelică a fost un împătimit editor de reviste literare, pe care le scoatea pe cheltuielă proprie, vânzând câte „o sfoară” de pământ. Întemeiază revista *Cristalul*, care apare vreme de doi ani, la Găești și București, publică în *Revista scriitorilor și scriitorilor români*, în *Revista Fundațiilor Regale* și *Convorbiri literare*. Este redactor-șef al revistelor *Litere* și *Sabarul*. În *Cristalul*, auto-declarata „revistă modernistă”, întâlnim semnături celebre: Emil Botta, Dan Petrașincu, vestitul profesor italian Ramiro Ortiz, Șerban Cioculescu, Em. Bucuța, Mihail Dragomirescu.

În 1934, Ilovici publică, pe cheltuielă proprie, la „Editura Gruparea Intelectuală Litere”, *Negativismul tinerei generații*. Tânărul de atunci spune în prefață: „Cartea aceasta vreau să fie scandalosă și senzațională în măsura în care spune totul cu sinceritate și mai ales cu cruzime. Ea reprezintă primul dintre cele două proiecte pentru lămurirea opiniei publice românești, otrăvită de minciuna și incorectitudinea generației bătrâne. Minciunile, oricât de frumoase, tot sunt ghilotinate odată. Generația tânără nu vrea să spuie decât adevărul.” Din generația tânără făceau parte, în accepțiunea lui Ilovici: Mircea Eliade, Emil Cioran, Camil Petrescu, Mircea Vulcănescu, Petre Comarnescu, Paul Sterian, Mihail Sebastian, Dan Petrașincu; acesta din urmă era pseudonimul lui Angelo Morretta, născut la Odessa, refugiat din URSS. Despre el, Ilovici spunea că era un prozator promițător, însă nu și pe placul redutabilului pamfletar bucovinean Mircea Streinul, care nu scăpa ocazia să-l desființeze, de multe ori depășind buna cuviință. Sunt multe paginile interesante din această carte, transcrise de mine în caietele de lecturi, carte pe care i-a împrumutat-o și prietenului meu Titus Maxus-Tită. Printre monștrii sacri ghilotinați se numără și Mihail Sadoveanu, pe care Ilovici îl considera neconvincător, inutil.

Tot în 1934, Mircea Eliade publică *Oceanografie*, carte în care viitorul savant

propune o schimbare a paradigmei și face o „Invitație la ridicol”, dar nu la un ridicol mimetic, ci la o sinceritate care mărturisește trăirea autentică pură: „Căci la aceasta se rezumă ridicolul: la trăirea vieții tale proprii, nude, imediate - refuzându-te superstițiilor, convențiilor și dogmelor. Cu cât suntem mai personali, mai identificați cu intențiile noastre, cu cât fapta noastră coincide perfect cu gândul nostru - cu atât suntem mai ridicoli.” „În ridicol se ascunde deplina sinceritate a vieții, iar nu ideile și convențiile ei - care sunt aspecte ale morții”. Ei, bine, anul pomenit mai cuprinde o apariție de excepție - apare vestitul *NU*, al lui Eugen Ionescu, în care acesta îi atacă, până la demitizare, pe: Arghezi, Ion Barbu și Camil Petrescu și este persiflat afectivul, impresionismul: „Impresionismul nu este o atitudine de principii, ci una temperamentală: sentimentalism cu totul nesprijinit în luciditate. Românul este, de altfel, lenș în viața de toate zilele, liric în poezie, tembel în politică și impresionist în critica literară.”

Fronza celor trei este primită cu rezerve și cu indignare de unii, cu entuziasm de generația tânără. Tinerii debutanți de atunci dezbatteau viața literară și noile apariții într-o cafenea aflată pe strada Edgar Quinet, foarte aproape de cofetăria Capșa. Acolo veneau: Eugen Ionescu, Jebeleanu, Emil Botta, Ieronim Șerbu, Virgil Carianopol, Paul Daniel (cel care în 1974 a editat, împreună cu G. Zarufo, o ediție a poeziei lui B. Fundoianu), Pericle Martinescu, Dan Petrașincu, Mihail Ilovici, Ion Cruceană și alții. Așa am aflat că Jebeleanu era... crainic pentru publicitatea unor produse(!), fapt care-i permitea să fie generos cu „stâlpii” cafenelei. Cu Ion Cruceană, care fusese remarcat de Nicolae Iorga, viitorul publicist Ilovici împărțise sărăcia și patul în căminul studențesc, mâncaseră pâine cu muștar și, foarte rar, câte un fel de mâncare, dosit de o bucătăreasă miloasă. Ilovici mai avea două surori în școli – una dintre ele a fost chiar colegă cu Emil Cioran - pricină din care primea bani puțini de acasă, de la tatăl său, un aromân care știa să chivernisească banul, să nu se întindă mai mult decât plapuma, singurul lui gând fiind acela de a-și ține toți copiii în școli înalte.

Bătrânul meu prieten îmi mai povestea, când și când, și despre teroarea la care regimul comunist i-a supus pe intelectuali. Așa am aflat cum un colaborator al său, poetul Pan M. Vizirescu - condamnat în 1945 la muncă silnică pe viață, alături de Stelian Popescu, Nichifor Crainic, Pamfil Șeicaru, Romulus Seișanu, autorul celui dintâi *Atlas istoric, geopolitic și etnografic al României* -, a stat ascuns mai bine de 20 ani, sustrăgându-se pedepsei.

Mi-a mai povestit și despre Ovidiu Papadima, un alt colaborator la revistele tinereții sale, despre cei trei ani „petrecuți” de acesta la „Canal”, fiind eliberat doar pentru că ajunsese sub 45 de kilograme greutate... La intervenția d-lui Ilovici, directorul Bibliotecii Județene, Silvestru Voinescu, mi-a împrumutat cartea *O viziune românească a lumii*, apărută în 1941, carte aflată în fondul secret. Papadima considera că „notele distincte ale viziunii românești a lumii sunt fraternitatea omului cu toate făpturile firii, liniștea, echilibrul, realismul concepției despre viață, despre armonia lumii, milostenia, conștiința muncii, modul de a concepe rânduiala lumii ca izvorând din înțelepciunea lui Dumnezeu”. Rând, rânduială, orânduire, rânduș, rindea..., cuvinte amintind de „rostirea filosofică românească”, a lui Noica...

(Va urma)

Daniel MURĂRIȚA

DEFLORATĂ, LUMINA – SURÂS CLANDESTIN

timid ca o rană din copilărie, ca de umbra unui arhanghel speriat,

gândind că o să mor, stau și aștept asuprirea mirării –

cumpănă, curbă, umeri osoși, tălpile desculțe și... metafizica.

infirmă rază solară, privirea mea. și mă întunec, și mă înseninez

– dialectică teroare a trupului.

aud, fiecare capăt e punctul de unde vin întrebările.

mă uit în urmă și tac. mă uit și nu-mi amintesc începutul.

din trupul obosit se decojesc, pe rând, visele și ochii mei sunt păsări și păsările umbre.

contradicțiile sinelui, contracții maternale, mă trec prăpastia timpului – copil, bărbat, umbră și eu.

timpul rămas fără anotimpuri se crapă în zile anodine,

caii tineri nechează turbat, spintecat în căi e gândul.

cad în genunchi în cuvinte și-n lacrimi sunt șerpi.

deflorată e lumina, calmul timpului când tu dansai cu lupii.

arahne doarme, suntem liberi. să dăm foc umbrelor și să fugim.

ÎN SPATELE LINIEI

valurile mării ca aglomerări urbane, gări cu trenuri încurcate.

în alcool, castrate iluziile, decapitate așteptările,

vitrării, promisiuni deșarte ale culorii aș atârna de peretele serii, în cui, oboseala zilelor

funia înodată de-atâtea ori de cât am visat

moartea ca lumina, nu avea sex, netrimisă venea și își vedea de-ale ei.

ca o împărțire în silabe cristos ieșise din minți,

ne aminteam reciproc rostind apăsător pronumele tu eu

furam cărți, le citeam pe furiș pipăind litera și zmeul se înălța, câmpia era liberă.

îngeri poligami surprind cadre, atenție!, se filmează

(și în filme oamenii se sărută mai des)

ne plăceau străinii, privirile străine în trenuri, atingerile călătorilor, globuri de cristal

în care nu se deslușește nimic și ne visam în tot ce îndrăgostitul face să miște

cum pentru o notă bună

înfingeam în trupul firav al fluturilor ace voodoo

sufletul castrat la ultima atingere

era prins cu bolduri de omoplați,

cămăși apretate îl ascundeau de cruciații zilei.

m-aș fi gândit la tine dar mi-a fost teamă ciocane, stropii de ploaie, lovesc tâmpile acestui prier

cum se rostogolesc valurile, împăturindu-se, încercând să se adune tumular

să nu par ieșit din rândul lumii pariam pe vascularizarea limbii române și din vene făceam o hartă

Tărâmul lui Sașa Kozak: o mică „apocalipsă” a aplatizării

La fel ca și în cazul lui Dumitru Crudu cu *Oameni din Chișinău*, Iulian Ciocan în *Tărâmul lui Sașa Kozak* (București, Tracus Arte, 2011) își focalizează atenția pe cotidianul banal, pe oamenii simpli, ilustrând un *minimalism* de program, cu ilustrarea fidelă a realității. *Tărâmul lui Sașa Kozak* aduce o perspectivă dezolantă asupra tranziției postsovietice din Basarabia. Toate personajele, fie că e vorba de nostalgiei după URSS, ca Oleg Olegovici sau anticomuniștii, ca Viorica Ionovna, sunt supărate pe tranziția interminabilă. Polemicile se centrează în jurul dilemei: cine a cauzat tranziția, comuniștii de înainte de '89 sau democrații de după. Părerile sunt împărțite, certurile sunt aprinse, iar ceea ce-i unește pe oponenți este faptul că se regăsesc cu toții într-o dezamăgire profundă. Oriunde și-ar arunca ochii aceste personaje, descoperă doar mizerie, sărăcie, oameni apatici sau deznădăjduiți, funcționari corupți, bogăteni insolenți etc. Nicio lumină în capătul tunelului și nicio culoare caldă în tabloul bacovian al realității lui Iulian Ciocan. Fragmentele de viață sunt înregistrate de un ochi iscoditor, care descoperă mizeria în orice cută a realității și o amplifică mereu prin deznădăjduire și ironie amară. Intenția autorului, evidentă într-un fel manifest, este să ne prezinte tranziția basarabeană în cele mai sordide aspecte și în cele mai monstruoase forme. Perspectiva, fiind în deplin consens cu trendul realității, nu e scutită de exagerări tocmai în faptul că uneori furia și deznădăjduirea autorului se lasă întrevăzute printre rânduri cu mai multă pregnanță decât furia și deznădăjduirea personajelor. Oricum personajele sunt bine conturate și scot la iveală umanitatea lor traumatizată, frustrările, angoasele și întreg spectrul de trăiri plămădite de conjuncturi istorice nefaste. Ceea ce-i reușește autorului să demonstreze e că politicul infect a mutilat mentalitatea moldovenilor și i-a privat de alte repere existențiale decât efortul disperat de a supraviețui tranziției. Forme de viață sovietică se lasă descoperite și în realitățile de după '89 încoace. Inflexibilitatea și îndoctrinarea sovietică se suprapune sentimentului de nesiguranță și panică în fața noului care nu le face cetățenilor viața mai frumoasă. Oamenii resimt în straturile profunde ale ființei lor efectele prelungite ale mentalității sovietice, lipsa de claritate și profundele ambiguități ale răsturnărilor de situație. Calitatea care mi se pare cea mai de preț a prozei lui Iulian Ciocan este miza pe semnificație, când aceasta nu avansează într-o *iranie a semnificației*. Niciun eveniment povestit nu este lipsit de o încărcătură sugestivă, de intenția de a semnala câte ceva esențial, semnificativ din contextul social-politic basarabean. Un personaj credibil, în această ordine de idei, este Octavian Condurache, care reprezintă eșecul intelectualului, al scriitorului talentat, într-un spațiu social mizerabil. El își duce zilele împreună cu familia într-o garsonieră strâmtă, de 33 de metri pătrați. Existența lui se învârtă între căratul sacșilor grele cu legume de la piață, certurile cu soția defeminizată înainte de vreme și înrăită din cauza problemelor și muncilor mărunte, activități de rutină, care amână la nesfârșit visul prozatorului de a-și scrie romanul vieții lui. Sărăcia și incertitudinea din jur, acutizate de o atmosferă permanentă de irascibilitate, marchează întreg spectrul vieții sale de familie: „Scene jenante, dezastruoase, începură să defileze prin mintea lui răscolită: Marcela, cu obrazii punși de o expresie răutăcioasă, cerându-i ultimativ să facă bani, amenințându-l cu divorțul, și el încercând zadarnic s-o convingă să plătească factura «Termocom»-ului din ultimii gologani, Marcela și el, cu fețele desfigurată de furie, chemându-l la ordine pe fiul bezmetic și tot mai instrăinat, izbucnirea violentă a fiului măcinat de singurătate și fuga lui de acasă, fără vreun motiv vizibil, așa îi părea atunci...”. Moartea acestui personaj scoate în vizor un plan de adâncime al

narațiunii. Octavian este accidentat mortal de mașina luxoasă a unui cinovnic, care reprezintă insolenta și lipsa de moralitate a „noilor” moldoveni creați de tranziție. În plan simbolic, scena sugerează înfrângerea romanticului și delicatului prozator de către o oarbă și insolentă tranziție. Această tragedie schimbă perspectiva asupra vieții a câtorva persoane. Marcela înțelege ce a pierdut, iar soția cinovnicului ucigaș vede cu alți ochi bărbatul care-i îndestulează traiul, dar pe care înavușirea necinstită l-a abrutizat. Printre rânduri se citește ușor nota moralistă a autorului. Detaliile relevante puse în lumină dau de gândit asupra stăpânilor și victimelor tranziției moldovenești. Un personaj interesant este și Sașa Kozak. El cumulează datele esențiale ale tânărului moldovean rusofil, pe care lipsa adevăratelor repere din societate l-au zombat și l-au golit de vreun conținut uman. Sașa nu-și percepe identitatea altfel decât în antiteză cu a „băcilor” moldoveni. Efortul acestora de a se declara români la grevele din '89 îi trezește numai dispreț. Dar sub presiunea evenimentelor, încet-încet, rusofonul își hibridizează identitatea, asumând-o stângaci și pe cea românească. El devine Alexandru Cazacu și reprezintă conștiința identitară scindată, fisurată a multor moldoveni rătăciți în propriile speculații etnice, istorice, politice etc.

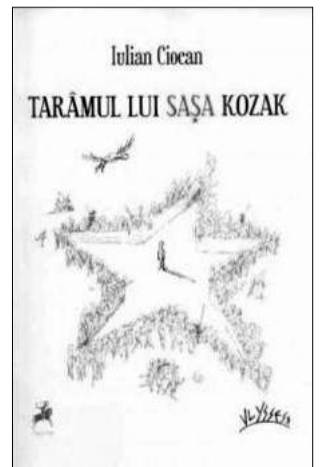
Sunt fapte, istorii cunoscute, banale chiar, cum ar fi predilecția moldovenilor pentru serialele braziliene ca unică modalitate de tangență cu „lumea” în care viața palpită la maximum sau isprăvi ale tinerilor debusolați și frustrați, rătăciți în plăceri ușoare, printre care e și Sașa Kozak etc., acestea ilustrând, în ansamblu, o confuzie totală de repere și valori. În momentele narative expuse accentul semnificării are o deosebită pregnanță. Autorul vrea cu tot dinadinsul să atragă atenția cititorului asupra a ceea ce acesta știe deja, dar la care, din grabă, din lehamite, nu s-a gândit prea mult. Sau nu s-a gândit la rezonanțele adânci ale acestor fenomene. Astfel, se profilează subtil intenția autorului de a demonstra că tot ceea ce se întâmplă în cele mai banale zone ale cotidianului nu e decât o consecință clară a evenimentelor din prim-planul social-politic. Și că în acest raport de planuri, cel care are de pierdut este omul... mic. Destinul lui se compune din ceea ce trăiește el zi de zi, oră de oră. Mizeria din stradă, lehamitea sau dezamăgirea de la bucatărie și alte detalii insignifiante dau seama de fapt de morfologia unei întregi societăți. Într-o eră a comercialului, a insistenței cu care suntem dopați cu date din înaltele sfere politice, cu mofturi de vip-uri, cu fel de fel de produse de trend, cu promisiuni europene care mai de care, ne scapă esențialul, și anume felul în care se degradează umanitatea din om, felul în care, sub presiunea unei istorii nedrepte, se debilitază societatea. Iulian Ciocan îndreaptă perspectiva de focalizare de la marile ecrane spre cele mici ale eului nostru interior și ne îndeamnă să ne întrebăm: dar cu noi ce se întâmplă, noi cu ce ne-am ales?

Din fragmentele narative se țese o adevărată problematică a vieții postsovietice din Basarabia. Personajele circulă cu ușurință dintr-un cadru în altul, interferează la fel cum interferează și problemele lor cotidiene, sugerându-se imaginea unui carusel pe care ni l-au pregătit conjuncturile politice și în care ne învârtim cu toții fără să înțelegem sensul mișcării.

Scrisă alert și cu o sensibilitate a naturalului, a firescului, cartea lui Iulian Ciocan se citește din mers și convinge. Ceea ce nu-mi place e că autorul își subtitrează textul cu prea multe explicații, ținând intenționat parcă să priveze cititorul de plăcerea imprevizibilității. Să fie vorba doar de o deficiență a autorului-narator sau cauza rezidă (și) în faptul că *Tărâmul lui Sașa Kozak* e o cronică a tranziției moldovenești, în care totul a încremenit și suspansul nu are bilet de trecere?

...personajele sunt bine conturate și scot la iveală umanitatea lor traumatizată, frustrările, angoasele și întreg spectrul de trăiri plămădite de conjuncturi istorice nefaste. Ceea ce-i reușește autorului să demonstreze e că politicul infect a mutilat mentalitatea moldovenilor și i-a privat de alte repere existențiale decât efortul disperat de a supraviețui tranziției.

Mark Twain (1835-1910)

Cum am editat o gazetă agricolă (1870)

Traducere de PROCOPIE CLONȚEA

Dovleacul este singurul fruct comestibil din familia portocalelor, căruia îi prieste clima din nord, cu excepția curcubetei și a două-trei soiuri de dovlecel.

N-am preluat funcția de redactor al unei gazete agricole fără să nu am anumite premoniții. La fel, niciun locuitor de pe uscat n-ar lua comanda unui vas maritim fără anumite îndoieli. Dar eu mă aflam în anumite circumstanțe în care salariul prezenta interes pentru mine. Redactorul ziarului pleca în concediu, iar eu am acceptat condițiile pe care mi le oferea și i-am luat locul.

Trăiam senzația voluptuoasă de a fi din nou la serviciu și am stat cufundat în lucru toată săptămâna cu o plăcere neostoită. Ne-au intrat materialele la tipar și am așteptat o zi întreagă cu o anumită îngrijorare ca să află dacă strădania mea avea să fie cumva remarcată. Pe când păraseam redacția, pe la apusul soarelui, un grup alcătuit din bărbați maturi și adolescenți adunați la baza scârilor se împrăștie ca la comandă ca să-mi facă loc, iar eu îl auzii pe unul dintre ei exclamând:

- Asta-i!

Am fost în mod firesc plăcut impresionat de acest incident. A doua zi dimineață am găsit un grup similar la piciorul scârilor și grupuri

și fața austeră cu trăsături fine, intră și se așază la invitația mea. Părea că-l preocupă ceva. Își scoase pălăria și o așază pe podea, scoțând din ea o batistă roșie din mătase și un exemplar din ziarul nostru. Își puse apoi ziarul în poală și pe când își ștergea ochelarii cu batista mă întrebă:

- Dumneata ești redactorul cel nou?

I-am răspuns că eu sunt.

- Ai mai editat vreodată o gazetă agricolă?

- Nu, i-am răspuns. Sunt la prima încercare.

- Foarte probabil c-așa este. Ai avut vreodată ceva de-a face cu agricultura?

- Nu, cred că nu.

- Ceva-mi spune că n-ai avut, zise bătrânul domn punându-și ochelarii, și mă privi cu asperitate pe deasupra acestora în timp ce-și împături ziarul într-o formă convenabilă.

- Vreau să-ți citesc cele ce m-au făcut să cred asta. E vorba despre acest editorial. Ascultă, să-ți dai seama dacă dumneata ai scris cele ce urmează: "Napii nu trebuie niciun rupt de pe cracă, le provoacă stricăciuni. Este mai bine să puneți un băiat să se urce în copac și să-l scuture". Ei bine, ce crezi despre treaba asta?, întrucât sunt convins că dumneata ești autorul.

- Ce cred? Păi, cred că este în regulă. Cred că are sens. Sunt convins că-n fiecare an milioane de banițe de napi se strică numai în orașul acesta fiindcă sunt rupt de pe cracă pe jumătate necopti, atâta timp cât, dacă s-ar pune un copil să se urce-n copac să-l scuture...

- S-o scuture pe maică-ta mare! Napii nu cresc în copaci.

- O, nu cresc acolo, nu-i așa? Păi, bine, cine-a spus așa ceva?

Limbajul se voia figurativ, în totalitate figurativ. Oricine care are cât de cât habar își poate da seama că voiam să spun că băiatul trebuie să scuture vița.

În acel moment persoana aceasta de-o vârstă venerabilă se ridică în picioare, își rupse ziarul în mici bucățele pe care le călcă cu piciorul, sparse câteva vase cu bastonul și-mi spuse că și-un bou este mai priceput ca mine. Apoi părăsi încăperea trântind ușa și, ca să rezum lucrurile, se comportă într-o asemenea manieră încât mi-am închipuit că ceva nu-i era pe plac. Dar, neștiind care era problema, n-am putut să-i fiu de niciun ajutor.

La scurt timp, un lungan cu fața cadaverică, cu lațe lungi de păr ce-i atingeau umerii și cu firele din barbă de o săptămână zburându-se aidoma paielor tăiate ale unei miriști de prin văile și de pe dealurile de pe fața sa, se năpusti prin cadrul ușii și rămase apoi nemișcat c-un deget pe buze și cu capul și trupul aplecate într-o poziție de ascultare. Nu se auzea niciun sunet. El totuși asculta. Niciun sunet. În clipa următoare

înțoarse cheia-n broască și se îndreptă spre mine pășind cu grijă în vârful picioarelor până se află la doi-trei pași de mine, apoi se opri și după ce-mi scrută fața cu privirea preț de câteva clipe, scoase de la piept un exemplar din gazeta noastră și zise:

- Ține, dumneata ai scris chestia asta. Citește-mi-o rapid! Ia-mi durerea de pe inimă! Sufăr cumplit!

Am citit precum urmează și pe când vorbele-mi păraseau buzele vedeam cum îl cuprinde ușurarea. Vedeam cum i se relaxau mușchii încordați și îngrijorarea i se ștergea de pe față, iar peste trăsăturile feței i se furisau pacea și liniștea aidoma luminii îndurătoare a lunii asupra unui peisaj dezolant.

"Guano (excrement de păsări marine - n.n.) este o pasăre frumoasă, dar creșterea ei trebuie făcută cu multă grijă. Nu trebuie importată mai devreme de iunie sau mai târziu de septembrie. Iarna trebuie ținută într-un loc cald, unde poate să-și clocească ouăle.

Este evident că urmează să avem un anotimp întârziat pentru cereale, prin urmare fermierii sunt sfătuiți să-nceapă săditul lujerilor de grâu și să-și planteze turtele de hrîșcă în luna iunie, în loc de august.

Acum, despre dovleac. Acest fruct tip bacă are mare căutare printre băștinașii din interiorul Noii Anglii, care-l preferă agrișei pentru tarta cu fructe, și care, tot așa, îi acordă întâietate în fața zmeurei la furajatul bovinelor, ca fiind mai sățios și pe deplinul plac al animalelor. Dovleacul este singurul fruct comestibil din familia portocalelor, căruia îi prieste clima din nord, cu excepția curcubetei și a două-trei soiuri de dovlecel. Dar obiceiul acesta de a fi cultivat în grădina din față alături de diferiții arbuști dispăre pe zi ce trece întrucât s-a ajuns la părerea generală că dovleacul este un dezastru ca arbore dător de umbră. Acum, când se apropie vremea caldă și gânsacii încep să-și depună icrele..."

Surescitat, ascultătorul țâșni înspre mine să-mi strângă mâna și zise:

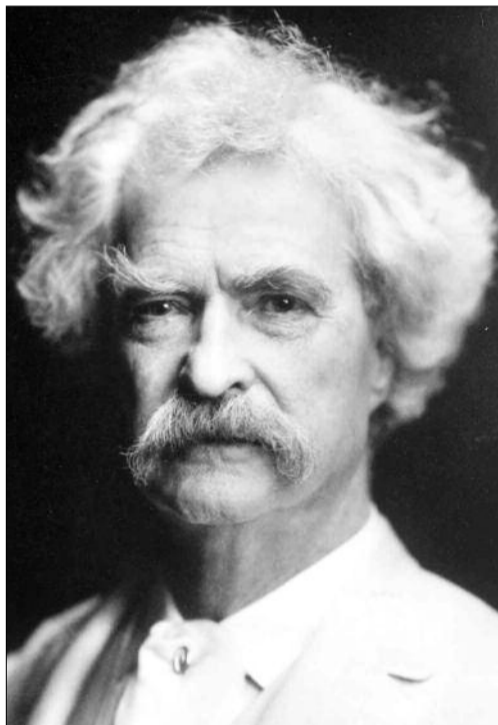
- Gata, gata - ajunge! Acum știu că n-am nimic, întrucât dumneata ai citit articolul exact cum am făcut-o eu, cuvânt cu cuvânt. Dar, străine, când l-am citit pentru prima oară azi dimineață, mi-am zis, lucru despre care nicio clipă, dar nicio clipă, n-am gândit că-i adevărat, în pofida faptului că prietenii mei mă țineau sub strictă supraveghere, că în momentele acelea chiar că nu eram în toate mințile. Și-ndată am scos un urlat ce s-ar fi putut auzi de la două mile depărtare și-am plecat să omor pe cineva, întrucât știam că la asta se va ajunge mai devreme sau mai târziu, așa că făceam mai bine să-ncep pe dată. Am mai citit înc-o dată unul dintre paragrafe ca să nu mai am nicio îndoială, mi-am dat foc la casă care-a ars până la temelie și-am luat-o din loc. Am schilodit

câțiva inși, iar pe unul l-am făcut să se cațere într-un copac unde să pun mâna pe el dacă doream, dar m-am gândit să trec mai întâi pe aici ca să mă asigur că lucrurile stau într-adevăr așa. Și așa și stau, e-adevărat și, crede-mă, are noroc tipul ăla că-i acolo-n copac. L-aș fi omorât cu siguranță la întoarcere. Rămas bun, domnule, rămâi cu bine. Mi s-a luat un pietroi de pe inimă. Mi-a fost întunecată judecata de unul dintre articolele dumitale pe teme agricole, dar acum știu că nimic nu mă va mai putea afecta vreodată. Rămâi cu bine, domnule.

M-am simțit oarecum nelalocul meu vizavi de mutilările și incendierile pe care le provocase această persoană întrucât aveam senzația că într-o foarte mică măsură contribuise și eu la acestea. Dar în câteva clipe astfel de gânduri mă părăsiră întrucât intră în birou adevăratul redactor! (Mi-am zis în sinea mea: "Uite, dacă te-ai fi dus în Egipt așa cum ți-am recomandat, aș fi avut șansa să mă permanentizez pe aici, dar tu, nu, n-ai vrut în ruptul capului să te duci și iată-te! Cumva te așteptam.")

Pe fața redactorului se citea tristețe, dezamăgire și nedumerire. Contemplă distrugerile făcute de scandalagiul acela bătrân și de cei doi tineri fermieri și apoi zise:

- Aceasta este o treabă nefericită, total nefericită. Au fost distruse șase ochiuri de geam, sticlucă cu lipici, o scuipătoare și două sfeșnice. Dar acesta nu-i cel mai grav lucru. Reputația gazetei a fost știrbită și-ncă pe vecie, mă tem. E-adevărat, niciodată n-a fost o asemenea cerere pentru ziar și nici nu s-a vândut vreodată într-un asemenea tiraj, ajungând pe culmile celebrității. Dar cine oare-și dorește să ajungă celebru pe seama propriei sminteli sau să prospere pe seama slăbiciunii minții sale? Prietene, îți spun, întrucât eu sunt sincer din fire, strada de-afară e-nțesată de oameni, cu alții cocoțați pe garduri, toți așteptând să te zărească măcar o clipă, considerându-te nebun. Și, pe bună dreptate, după ce ți-am citit editorialele. Inși ca dumneata fac de rușine meseria de jurnalist. Spune-mi, ce te-a putut face să crezi că ești în stare să editezi un ziar ca acesta? Nu pari să ai nici măcar cunoștințe elementare despre agricultură. Pentru dumneata grapa și grebla sunt unul și același lucru. Vorbești despre sezonul de smuls la vaci și recomanzi domesticirea nevăstuicii pentru că este un animal jucăuș și excelează în prinderea șobolanilor! Remarca dumitale cum că scoicile stau liniștite dacă li se pune muzică a fost de prisos, totalmente de prisos. Nimic nu le deranjează pe scoici. Scoicile stau permanent liniștite. Lor nu le pasă câtuși de puțin de muzică. O, mare-i grădina lui Dumnezeu, prietene! Dacă ți-ai fi propus că țelul tău în viață este însușirea ignoranței, n-ai fi putut absolvi cu mai mari onoruri decât ai putea-o face astăzi. N-am mai auzit

Mark Twain

răzlețe de câte doi, cât și indivizi izolați ici-colo pe stradă și pe trotuarul de vizavi, privindu-mă cu mare curiozitate. Membrii grupului se împrăștiaseră și se retraseră câțiva pași din drumul meu, iar eu îl auzii pe unul spunând:

- Uite ce ochi are!

M-am făcut că nu observ faptul că atrăgeam atenția, dar faptul ca atare îmi provoca în sinea mea plăcere și-mi făceam planuri să-i scriu mătușii mele despre chestia asta. Urcăi cele câteva scări și auzii voci vesele și un râset răsunător pe când mă apropiam de ușă, pe care am deschis-o, moment în care zării doi tineri cu înfățișare rurală, ale căror fețe se albiseră și se lungiră la vederea mea, ca apoi ambii să plonjeze prin fereastră, însoțiți de un zgomot asurzitor de cioburi. Chestia asta m-a umplut de uimire.

După vreo jumătate de oră, un domn în vârstă, cu o barbă răsfirată

CHEIA COMPOZIȚIEI ȘI LACĂTUL MUZICAL

așa ceva. Observația dumitale potrivit căreia există o cerere crescândă de castane porcești pe piața comercială este pur și simplu calculată pentru a distruge gazeta aceasta. Vreau să renunți pe loc la post și să pleci de aici. Nu-mi mai trebuie niciun concediu - nu mi-ar mai tihni dacă mi l-aș lua. Desigur, nu cu dumneata pe scaunul meu. Aș fi permanent cu groaza-n suflet gândindu-mă la ce ai putea recomanda în continuare. Îmi ies din fire de fiecare dată când îmi vine-n minte cum discuți dumneata despre bancurile de stridii la rubrica "Grădinăritul Peisagistic". Vreau să pleci. Nimic pe lumea asta nu m-ar putea convinge să-mi iau alt concediu. Ah, oare de ce nu mi-ai spus dumneata mie că n-ai habar de agricultură?

- Dumitale să-ți spun, cocean de porumb, căpățână de varză, fecior de conopidă ce ești!? Spre informarea dumitale, te anunț că practic meseria asta de redactor de vreo patrusprezece ani și asta-i pentru prima oară când aud că trebuie să știi ceva pentru a edita un ziar. Băi, gulie! Oare cine sunt aceia care scriu cronicile dramatice pentru ziarele de mâna a doua? Ei bine, o adunătură de cizmari și ucenici de spițerie sălțați în rang, care știu tot atâta despre un joc actoricesc bun cât știu eu despre buna cultivare a pământului, nicio iotă mai mult. Cine sunt cei care fac recenzii la cărți? Inși care n-au scris vreuna în viața lor. Cine sunt cei care scriu articole despre mersul marilor instituții financiare? Indivizi care au avut cele mai mari oportunități să nu afle nimic despre treaba asta. Cine critică toate campaniile militare din India? Niște domni care confundă strigătul de război al indienilor cu un wigwam 1) și care nu s-au luat niciodată la întrecere la fugă cu un tomahawk 2), sau n-au smuls săgețile înfipte în trupurile câtorva dintre membrii familiilor lor pentru a aprinde focul de tabără cu ele. Cine sunt cei care scriu apelurile la temperanță și fac atâta gălăgie în legătură cu paharul fără fund? Oamenii care nu se vor trezi din beție până-n mormânt. Cine editează gazetele agricole - unii ca dumneata - cartof copt ce ești? Inși care, în general, dau greș în ale poeziei, ale romanelor cu coperta galbenă, ale dramei senzaționale și ale editorialismului și în cele din urmă recurg la agricultură ca o vremelnică amânare până sfârșesc în azilul săracilor. Dumneata încerci să-mi explici mie câtuși de puțin cum stă treaba cu jurnalismul? Sir, eu am trecut prin ea de la Alfa la Omaha 3) și, din nefericire, cu cât ceva știe mai puțin lucruri cu atât face mai mare zarvă și pretinde un salariu mai mare. Numai Dumnezeu știe. Dacă aș fi fost măcar un ins ignorant și nu unul cultivat ori unul obraznic în loc de unul sfielnic, aș fi reușit să-mi fac și eu un nume în lumea asta rece și egoistă. Îți spun la revedere, Sir. Întrucât am fost tratat așa cum m-ai tratat dumneata, sunt perfect de acord să plec. Dar eu mi-am făcut datoria. Mi-am onorat contractul în măsura în care mi s-a permis s-o fac. Am zis că o să fac ca gazeta dumitale să trezească interesul tuturor claselor sociale - și asta am făcut. Am spus că o să fac să crească tirajul la douăzeci de mii de exemplare și dacă aș mai fi avut la dispoziție încă două săptămâni aș fi reușit treaba asta și ți-aș fi pus la dispoziția dumitale cea mai selectă clasă de cititori pe care a avut-o vreodată o gazetă agricolă - fără măcar un singur fermier printre ei sau vreun anume individ care-ar putea să facă deosebirea dintre un pom care face pepeni și o viță care face piersici, chiar dacă viața i-ar fi în joc pentru asta. Dumneata ai de pierdut de pe urma acestei despărțiri, nu eu, arbore de plăcintă ce ești! Adios!

Apoi am plecat.

Note:

- 1) cort
- 2) secure de luptă a indienilor americani
- 3) în loc de Omega, Omaha, oraș în statul Nebraska

Ni se întâmplă ca, atunci când căutăm pe hartă un oraș dintre cele mai importante, să nu-i vedem acestuia numele din pricina faptului că îi este scris cu litere mult mai mari decât al celorlalte localități, cu care ochiul ne este mai obișnuit. Situație similară existentă și în critica noastră literară, care nu a văzut așa cum trebuie numele marelui Bach, înscris chiar pe coperta romanului *Concert din muzică de Bach*, și, implicit, nu i-a dibuit semnificația lui profundă. Citit așa cum trebuie, titlul acestui roman (și romanul însuși, ca o „mise en abîme“) o determină pe Violeta Ursinschi să ne propună, de-a lungul studiului său *Tehnica discursului polifonic în romanul „Concert din muzică de Bach” de Hortensia Papadat-Bengescu* (Bacău, Ed. Amiciția, 2012) o nouă descifrare: de portativ muzical. Aceasta constă într-o selecție edificatoare (ce ține de prestația și seriozitatea unui concert), din formele muzicale duse la consacra deplină de către Johann Sebastian Bach (fugă, coral, oratoriu, preludiu, cantată, sonată, concert etc.) și, implicit, o actualizare a mijloacelor de realizare specifice acestor forme (polifonie, temă, subiect, contrapunct, imitație, canon etc.).

Violeta Ursinschi nu își propune în acest demers metatextual o interpretare exhaustivă a romanului bengescian, ci doar o evidențiere a rolului procedeelelor muzicale în organizarea lui compozițională. Parcurgând cu atenție confesiunile ocazionale, însemnările sporadice și interviurile în care romanciera s-a referit la aspectul muzical al inspirației sale artistice, Violeta Ursinschi pleacă în cercetarea sa finalizată în studiul de față de la ipoteza că, dacă titlul constituie deja primul motiv anticipativ, ultimul capitol desăvârșește motivarea compozițională a acestui foarte reușit roman. Cu metafora în sprijin, autoarea cărții afirmă că acest titlu este cheia compoziției, iar episodul muzical, având ca nucleu interpretarea unui fragment din *Avântul* lui Johann Sebastian Bach – lacătul. Spre acest parcurs interpretativ o direcționează unele declarații ale romancierei, care o determină să urmărească modul de manifestare a principiului muzical specific polifoniei lui Bach în organizarea compozițională a romanului „omonim“.

O trăsătură ce ține de domeniul evidenței în romanul supus analizei i se pare Violetei Ursinschi a fi orchestrarea simfonică a discursului epic, în condițiile în care critica nu a depășit, în acest sens, nivelul aprecierilor generale și l-a validat doar ca fiind roman polifonic, în termeni bahtinieni, iar nu... bach-ieni. Este motivul pentru care autoarea studiului consideră oportună aprofundarea acestei direcții de interpretare – în linia organizării superioare a compoziției, de tip muzical. Cu atât mai mult cu cât ea (direcția) înlesnește, pe de o parte, situarea, îndreptățită, a Hortensiei Papadat-Bengescu în contextul românesc interbelic european, și, pe de altă parte, îi îngăduie romancierei să rămână consecventă modului în care ea însăși a facilitat lectura operei prin mărturisiri legate de resortul creației sale literare.

Plecând de la accepția dată de Gérard Genette arhitecturii, care, ca obiect al poeziei, definește tocmai relația de incluziune care unește fiecare text cu diferite tipuri de limbaj de care aparține – mai exact cu genurile și determinările lor tematice, modale și formale –, Violeta Ursinschi își va axa cercetarea pe raportarea permanentă a romanului la arhitectul său, de neaflat în teoria literară, ci în aceea muzicală. Astfel, ea identifică arhitectul romanului *Concert din muzică de Bach* în structura și compoziția formei polifonice desăvârșite a fugii lui Bach. Mai mult: recunoaște manifestarea principiului muzical atât în tehnica de construcție a personajului, cât și în aceea a orchestrării discursului narativ, cu toate consecințele pe care tehnica muzicală le incumbă în plan stilistic. Ordinea și înălțuirea episoadelor epice sunt dictate de opțiunea pentru principiul muzical al formei, care asigură, de altfel, și coerența interioară a romanului bengescian. Este clar că Violeta

Ursinschi nu este interesată de semnificațiile estetice, etice, psihologice sau sociale ale romanului, ci de aspectele compoziționale ale acestuia. Forma complexă și ofertantă a polifoniei lui Bach îi oferă spre interpretare multiple potențialități de dezvoltare muzicală a temelor și de orchestrare pe mai multe voci a discursului românesc.

Această raportare directă a textului literar la un arhitect muzical, identificat ca „imagine ascunsă“ a arhitecturii românești, îi permite Violetei Ursinschi urmărirea relației dintre elementele de structură și procedeele compoziționale aferente. Conceput pe „orchestrarea“ unei fugi triple la trei voci de Bach – ale căror intrări, suprapuneri și retrageri sunt reglementate de sintaxa polifonică – marea reușită bengesciană apare ca o ilustrare a muzicii genialului maestru baroc al polifoniei. Fiecare dintre elementele triadelor tematice se definește prin trei motive dominante, prelucrate prin diferite procedee (divizare, augmentare, diminuare, contopire, inversare contrapunctică) și repetate în variațiuni strictă sau liberă, pe diferite intervale, la voci diferite și în contexte situaționale sensibil modificate la reluare. Nu sunt omise în cercetare nici aspectele ce țin de ritm, intensitate, tonalitate, modulație, principii de armonizare a vocilor, acord, pauză, ecou și altele prezente în această „oglinză“ arhitecturală. Iar în privința conturării personajului, încercarea de a surprinde într-un acord unic, de pildă, viața-i dublă, planurile suprapuse ale conștiinței și secvențializarea portretului pe structuri concentrice, denotă buna cunoaștere din partea romancierei a legilor armoniei. Legi care stau la baza construcției pe planuri suprapuse ale ființării, percepției și reprezentării personajului.

Cele trei teme sunt urmărite cum intră în „fluxul melodic“ succesiv și evoluează apoi simultan. Modalitățile de abordare, diferite de la o secțiune la alta, sunt acceptate ca fiind reglementate de legi muzicale stricte. În expoziție, temele sunt tratate prin imitație („Când fragmentul se «imită» simultan, intervalul este armonic, când fragmentul se «imită» succesiv, intervalul este melodic“), în divertisment, prin modulație, iar în repriză, prin canon strâns, în noua configurație. Dincolo de aparenta stereotipie a discursului repetitiv, este remarcată de Violeta Ursinschi forța persuasivă a acestuia și încărcarea cu noi sugestii expresive. La rândul lor, legile contrapunctului stau în baza fluxului melodic prin care prind contur și se dezvoltă cele trei axe narrative ale romanului, iar ritmul apare ca o actualizare în timp a melodiei și armoniei, așa încât diferă de la o temă la alta, sau chiar în cadrul aceleiași teme, în funcție de procedeele de tratare specifice fiecărei secțiuni. Nici „pauzele și suspensiile“ sintaxei muzicale nu sunt uitate în analiză, pentru că intervalul lor aparent gol se umple de înțelesuri și de schimbări ale destinului personajelor.

Concluzia care se desprinde după citirea cărții *Tehnica discursului polifonic în romanul „Concert din muzică de Bach” de Hortensia Papadat-Bengescu* este aceea că simplitatea și frumusețea arhitecturală clasică a muzicii lui Bach se oglindește în rafinamentul expresiv al romanului bengescian. „În cazul Hortensiei Papadat-Bengescu principiul muzical al inspirației îl atrage în mod firesc pe cel tematic al creației, iar cel tematic, pe cel formal al poeziei“ – afirmă undeva autoarea, care știe să găsească un sistem de echivalențe pertinente între conceptele definitorii pentru cele două tipuri de discurs artistic. Cu alte cuvinte, Violeta Ursinschi, fiind pregătită temeinic în privința teoriei literare și muzicale, observă cum organizarea formală și sintactică a discursului muzical polifonic este translatată, cu acuratețe și finețe, în codul limbajului literar. Întreprinderea ei, realizată printr-o „fugă“ de la Bahtin la Bach, este cu totul originală în privința analizei marelui roman al Hortensiei Papadat-Bengescu.

O trăsătură ce ține de domeniul evidenței în romanul supus analizei i se pare Violetei Ursinschi a fi orchestrarea simfonică a discursului epic, în condițiile în care critica nu a depășit, în acest sens, nivelul aprecierilor generale și l-a validat doar ca fiind roman polifonic, în termeni bahtinieni, iar nu... bach-ieni.

Cum se vede Muntele Athos de pe Ceahlău (fragmente)

Fără să fiu un cățărător pe munți, deși am trăit la poalele lor, constat că am urcat, totuși, trei munți în viața aceasta: muntele Ceahlău, muntele Olimp și muntele Athos. Din această perspectivă cred că sunt un fericit. Și nu am urcat munții aceștia ca să mă confrunt cu uriașele alcătuirii de piatră, ci am urcat - *îmi place să cred* - ca să descifrez, la fiecare în parte, ce scrie acolo sus, pe piatra cea mai apropiată de cer. Pentru că, nu-i așa?, Dumnezeu vorbește lumii prin peisajele sale. Nu spunem noi, la fiecare urcare pe munte, că jur-împrejur, ceea ce vedem, peisajul, e un dar dumnezeiesc? Spunea, de altfel, inspirat, Nicanor Parra: *Credem că vedem țări, dar de fapt vedem peisaje.*

Și dacă e să-l îngânăm pe Platon putem spune, astfel, că perspectiva este esența oricărei cunoașteri. Locul din care privim ne dă măsura a ceea ce vedem. Altfel, de ce am mai urca muntele...?

Rabindranath Tagore spune într-un vers de-al său că „*nu poți urca mai sus decât muntele visat*”. E un adevăr pe care orice om îl poate verifica. Un alpinist celebru, Reinhold Messner, născut pe undeva prin Tirolul de Sud, după ce a reușit să escaladeze Everestul fără surse suplimentare de oxigen, după ce a reușit să escaladeze cele paisprezece vârfuri de peste opt mii de metri din lume, a explicat foarte simplu această performanță: „Dacă nu vezi cu ochiul minții limita până la care vrei să urci, obosești, renunți. Trebuie să îți imaginezi că nesfârșirea există ca să poți ajunge la un capăt”. O țâpuritură maramureșană este și mai sintetică: *Cât e muntele de 'nalt, / Tot mai 'nalt e celălalt ...!*

Din experiența mea de om care a încercat cu pasul cărarea de piatră, recunosc un lucru banal, dar esențial: muntele e sinonim cu răbdarea. Dar nu cu răbdarea omenească, ci cu răbdarea divinității care nu are nicio țintă. Și pe Ceahlău, și pe Olimp, și pe Athos nu urci munți sau povârnișuri, provoci orizonturi. Fiecare om care îngână cu mersul său înălțimea muntelui îi reconfirmă, de altfel, măreția.

Avem tendința ca fiecare lucru, fiecare peisaj, să le vedem prin comparație. Pe Athos am înțeles Ceahlăul meu. Pe Olimp am înțeles și simțit energia mitului generic. Pe Athos, la poalele Athonului, am avut revelația redescoperirii unui model cu care îmi contaminasem, cândva, imaginația: Mănăstirea Saint-Michel din Le Puy, de undeva din sudul Franței. Acolo, timp de aproximativ trei sute de ani, niște călugări au săpat, într-o stâncă înaltă de vreo patru sute de metri, o cărăruie ca o spirală, până în vârf, după care au cărat, piatră cu piatră, materialul pentru un altar, în fapt o mănăstire. Că au muncit, răbdători, neștiuți, sute de ani nu este un fapt să zicem neobișnuit. Deosebit este faptul că primul om care a dislocat prima piatră, ca să pornească acea cărare, a avut viziunea finalului, mănăstirea de pe vârful stâncii, lucru care se va fi finalizat după trei sute de ani. Apoi a văzut, cu siguranță, lanțul uman care șerpua zilnic jur-împrejurul stâncii înobilate de prezența mănăstirii din vârf. Energia viziunii, energia visului a fost cea care a acționat vreme de trei secole mișcând și piatra din loc. La Athos, la fel. Mănăstirile ridicate pe stânci sau pe piscuri, săpate în piatră sau ascunse în spatele pietrelor, au ca unitate de măsură a timpului veșnicia. Nerăbdării supraviețuitoare îi răspunde răbdarea viziunii creatoare.

Pe Athos, mergând cu un microbuz închiriat, între mănăstirile Iviru și Vatopedu, am întâlnit un călugăr care mergea citind dintr-o carte. Am oprit imediat oferindu-ne să îl luăm cu noi, să îl ducem undeva mai aproape de ceea ce credeam că e ținta deplasării sale. Nici măcar nu s-a sinchisit de oferta noastră, a ridicat o pleoapă încurajându-ne să mergem mai departe. Drumul lui era deopotrivă printre rândurile din cartea de rugăciuni care se împletea cu pașii care măsurau cărarea de munte. El se ruga urcând. Mersul lui

locuri de hoardele barbare venite de la Răsărit, împăratul Traian, cuceritorul Daciei, a dat poruncă să se înalțe acest munte pentru a pune o stavilă în calea năvălitorilor. Pentru a fi dusă la îndeplinire porunca împărătească, au fost adunați toți robii luați de la Decebal, cărora li s-a adus la cunoștință greaua încercare la care trebuiau să facă față. Trebuia să aducă și să așeze, pe locul viitorului munte, piatră peste piatră, stâncă peste stâncă, până când grămada se va fi ridicat suficient de înaltă pentru a-l mulțumi pe împărat.

Cu părintele Filimon de la Schitul Sfintul Prooroc Ilie

era rugăciunea însăși. Noi urcam pe munte, el era contopit cu cărarea și cu rugăciunea. În „Cartea neliniștirii” Fernando Pessoa spune: „Cât e de mare cel care consideră că între distanța din vale până la cer și cea de pe munte până la cer nu e nicio diferență!” La Basho, într-un celebru haiku, am întâlnit o traducere a acestei duble ascensiuni: *Pe-o cărăruie de munte cuvintele au căpătat sens.*

Pentru că am dat prea mult credit metaforei pe lumea asta, nu am știut niciodată cu exactitate dacă muntele este ființă sau lucru, dacă e o alcătuire mitică sau o stare de spirit. Însă realitatea și mitul se intersectează, deseori, sub ochii noștri. Munții sunt un reflex al angajării noastre ascensionale.

Astfel, la o întâlnire cu niște intelectuali din Danemarca, la Piatra Neamț, aceștia nu se mai opreau din a lăuda zona, pentru munții ei. Atunci am aflat că în Danemarca nu există munți, că la nivel național există o acțiune voluntară, *patriotică*, de creare a unui munte. Adică fiecare cetățean este chemat să contribuie cu câte o piatră pentru a crea un pisc. Deja, după câțiva ani, muntele din zona Odense, locul nașterii lui Christian Andersen are peste o sută de metri înălțime. Dacă acum, în zilele noastre, oamenii își alcătuiesc munți, pentru ca ascensiunea imaginarului să aibă un sens, de ce nu am da credit miturilor care însoțesc misterul muntelui Ceahlău sau misterul muntelui Athos? Se zice, astfel, că „... dorind a-i apăra pe locuitorii acestor

Truda a fost cumplită. Cei mai mulți au pierit datorită epuizării, dar, în final, porunca a fost îndeplinită. Împăratul, mulțumit de cele făcute, a cerut ca în vârful muntelui să fie așezată o toacă. Un soldat a primit poruncă să stea de strajă și să bată toaca ori de câte ori o vedea năvălind vrăjmașii, spre a vesti pe locuitorii din vale. Aceasta până într-o zi, când o săgeată vrăjmașă îl răpuse pe soldat și nu mai avu cine bate toaca. De atunci s-au pornit dușmanii pe țară ca roiul...”. Firesc, vârful cel mai înalt al Ceahlăului, se numește, până în ziua de azi, Toaca.

Una dintre legendele întemeierii Muntelui Athos spune că acesta este de fapt o zidire înfăptuită de zeii Olimpului, între care Jupiter, care dă și supranumele său drept nume muntelui, și Apolon, care avea templul chiar pe vârful Athonului. Zeii au construit acest munte ca să se odihnească în periplul lor pământesc, atunci când plecau de pe Olimp în recunoașterea lumii înconjurătoare. Creștinarea muntelui are și ea o poveste aparte. Corabia cu care Maica Domnului mergea spre insula Cipru, pentru a-l întâlni pe Lazăr, înviatul din morți, a fost împinsă de vânt înspre insula Athos. Când s-a apropiat corabia de țarm, toți idolii din munte au căzut cu fețele la pământ, sfărâmându-se în mii de bucăți. Iar idolul Apolon, cel din vârful Athonului, răcnind groaznic, fără orânduială, ca niciodată, a strigat: Ieșiți noroadelor, bărbați și femei, tineri și bătrâni și alergați în grabă, la limanul lui Climent, ca să întâmpinați pe Maica Marelui

Pentru că am dat prea mult credit metaforei pe lumea asta, nu am știut niciodată cu exactitate dacă muntele este ființă sau lucru, dacă e o alcătuire mitică sau o stare de spirit. Însă realitatea și mitul se intersectează, deseori, sub ochii noștri.

Împărat și adevăratului Dumnezeu, Iisus Hristos! Și zicând aceste cuvinte, îndată idolul a căzut de pe vârful muntelui, împreună cu diavolul care locuia într-ânsul, sfărâmând coama întregă a muntelui și prăbușindu-se în adâncurile mării...!

De pe Ceahlău vezi până departe. Gheorghe Asachi spunea pe la anul 1859: „Corăbierul de pe Marea Neagră vede piscul cel înalt al acestui munte, de la Capul Mangaliei și până la Cetatea Albă. Locuitorul de pe țărmul Nistrului vede soarele apunând după masa acestui munte, iar păstorul nomad, după ce și-a iernat turmele sale pe câmpiile Bugeacului, se întoarce către casă având în vedere vârful Pionului, sau Ceahlăului”. Dimitrie Cantemir, cu mai multă vreme în urmă, în „Descriptio Moldavie” spunea același lucru.

Curios e, însă, că Muntele Athos nu conferă o perspectivă ca oricare alt munte. Orizontul este, realmente, opac. Ceea ce s-ar presupune a fi o perspectivă spațială se transformă într-o prodigioasă introspecție. Perspectiva este, în acest caz, una interioară. Orizontul fizic se oprește undeva la limita pleoapelor. Nici marea aproape că nu se vede de pe Athos. Pe Athos timpul pare să se substituie spațiului. Și nu vreo ceață e cea care nu te lasă să vezi, nu e vreun abur marin, ci o ciudată învolburare de gânduri.

Se spune că Satana l-a dus pe Iisus pe un munte și i-a arătat pământul și toate bogățiile sale spunându-i: *Toate astea sunt ale mele. Închină-te mie și toate astea sunt ale tale* (Luca, 4:5;6,7). Iisus însă i-a răspuns așa cum era de așteptat: *Retro Satana!* Ei, acest munte nu ar putea fi Athosul, pentru că de pe muntele Athos nu se vede lumea, nu se văd bogățiile, aici e o confruntare în ocurență a timpului cu spațiul din care rezidă energia și forța rugăciunii. Sau a artei? Vasile Lovinescu spune în *Al patrulăa hagialăc* (p. 66): *În opera de creație, timpul și spațiul își împrumută unul altuia calitățile. Spațiul este <<calificat>> prin timpul necesar pentru a-l parcurge, operație care se numește în limbaj hermetic „temporalitatea spațiului”, „circulatura cvadrantului”; operația inversă, cu caracter definitiv, este „spațializarea temporală” care constituie rezolvarea „cvadraturii cercului”. Wagner, în <<Parsifal>>, numește muntele Graalului –Montslavat”, locul unde timpul devine spațiu.* Pe Athos există un ferment al creației care se topește în rugăciune, oricine poate confirma acest lucru, acolo simți fără îndoială că timpul devine spațiu. Iar rugăciunea nu este creație, este contopire cu creația. De aici, poate și acel dor neostoit care îl cuprinde pe oricare pământean care a stat câteva zile în intimitatea muntelui, care simte că trebuie să se întoarcă, măcar pentru o clipă. Rețin mărturia unui mirean care și-a exprimat acest dor: *Odată ce ai călcat pe el, Sfântul Munte Athos are darul de a te umple de un dor mistuitor greu de numit. Dorul unei pregustări din Cerul lui Dumnezeu. Puțini sunt aceia care nu revin. O parte dintre cei ce nu revin sunt cei ce au rămas. Dacă vrei să știi ce înseamnă viață autentică, vino la Athos! Dacă vrei să realizezi cât de contrafăcută și falsă e viața lumii noastre, vino în Sfântul Munte!*

Nu există mănăstire sau schit de pe Muntele Athos în care să nu fie un zid de sprijin pus de un domnitor român. Numele lui Ștefan cel Mare este emblematic pentru toate, peste tot pe unde am reușit să ajungem am găsit urme ale generozității și credinței sale. La Vatopedu, astăzi mănăstire grecească, am aflat că Ștefan cel Mare chiar ar fi stat o vreme în Sfântul Munte, perioada dintre moartea tatălui său și ridicarea sa pe tron.

Mănăstirea Zografu, astăzi bulgărească, a fost reconstruită integral de Ștefan cel Mare, după ce aceasta ajunsese o ruină. Aici există la vedere o

copie a unui document semnat de domnitor la anul 1502 și de la care am primit o copie în traducere: *„Iar pentru altă milă, pe care o va da Dumnezeu, Cunoscătorul de inimi și Ochiul cel ce vede toate, Sfânta Mănăstire și Biserica a lui Dumnezeu, egumenul și preoții și toți frații întru Hristos ce viețuiesc acolo să ție și să împlinescă acest așezământ, după rânduiala Sfintei Biserici și după dorința noastră, cum o vom arăta mai departe: înainte de toate să scrie pe domnia mea la Sfânta Proscomidie, după datina Sfinților Părinți și după așezământul Sfintei Biserici, și să scrie și pe doamna mea și pe copiii noștri, dăruți de Dumnezeu: Alexandru și Elena, și să stea în sfântul pomelnic cum este scris. Și iarăși până când va fi mila lui Dumnezeu Atotțiitorul asupra noastră și vom fi în viață pe lumea aceasta, Sfânta Biserica să ne cânte sâmbătă seara paraclis și duminică la prânz să se dea băutură. Marțea să ni se cânte Liturghie și la prânz să se dea băutură; și să se pomenească în fiecare zi la vecernie și la pavecerniță și la miezul nopții și la utrenie și la Liturghie și la Sfânta Proscomidie și unde este obiceiul Sfintei și Dumnezeieștii Biserici. Aceasta să ni se facă atât cât vom fi în viață. Iar după trecerea anilor noștri, după trecerea vieții noastre, în primul an să ni se facă și să ni se cânte sfântul parastas în sobor și apoi slujbele de a treia zi, și asemenea la a noua zi, la a douăzecea zi, la a patruzecia zi și la jumătate de an și iarăși la un an. Iar după trecerea unui an de atunci, să ni se cânte în fiecare an, într-o zi, în sobor de pomenire, seara parastas și colivă și băutură, iar dimineața la Sfânta Liturghie și colivă și iarăși la prânz băutură, spre mângâierea fraților. Aceasta să rămână așa cât va dăinui Sfânta Mănăstire”.*

Am întrebat pe însoțitorul nostru, părintele Damaschin de la Prodromu, dacă lucrul acesta este respectat și am primit încredințarea că da. Chiar și în privința băuturii, pentru care domnitorul a avut o sporită grijă și asta „spre mângâierea fraților”. Pe Athos regulile și respectarea lor țin piatra legată de piatră. Sau leagă piatra de cer.

La Schitul „Sfântul Prooroc Ilie” am întâlnit pe părintele Filimon, egumen al așezământului. Deși turc de origine, părintele Filimon e un închinător de nădejde. Îl întrebăm dacă ne permite să facem fotografii în biserică. Ne răspunde în românește: „Da, cinci euro. Negociabil, zece!”. Glumește, desigur. Văzând că suntem români, ne spune hâtru, fără pauză: *Ce face? Bine face!... Apa rece, dorul trece!... Dragoste cu caru', răbdare cu caru', rugăciunea cu caru' și... mai încet cu paharul.* Cred că e singurul loc de pe Athos în care râsul zgomotos nu părea nelalocul lui. Noi, sfielnici ca să nu deranjăm pacea lăuntrică a muntelui, să nu stărnim liniștea pietrei și duhul laurului, care crește peste tot, l-am întrebat pe părintele Filimon dacă râsul e îngăduit pe munte. *Cine râde toată ziua trebuie să plângă toată noaptea. Acesta e călugărul...!*, ne-a răspuns dînsul.

Dar ele, mănăstirile, de pe Athos sau de pe Ceahlău, n-ar fi decât piatră amară dacă n-ar fi însuflețite pe dinăuntru de obștile de călugări care alcătuiesc o lume aparte. Deși e o lume redusă numericeste, ai impresia că pe umerii ei se sprijină mulțimea umană din jur, că pe umerii ei stă o parte din responsabilitatea vieții și morții, a veșniciei și mântuirii.

Oamenii vin la mănăstiri ca să descopere că atunci când toate drumurile pe orizontală sunt înfundate, mai rămâne o cale care dă direct în cer. Dar ca s-o nimerești ai nevoie de cineva care să te ajute să deschizi o porțiță în chiar inima ta, să pășești cu șovăială la început, apoi mai ferm, până simți că „te-ai salvat”. Acesta e duhovnicul.

Pentru omul care vine din afară, din

„libertate”, viața din mănăstire, viața „de obște”, pare una statornicită după reguli suprafirești. Oameni ruși „de lume”, care ascund bine micile lor povești „de acasă”, care trăiesc o viață aspră ca „ostași ai lui Hristos”, veniți de bună voie în mănăstire, călugării par a avea, între ceilalți oameni, o certitudine: iubirea. Și un țel comun: dragostea pentru Hristos.

Dacă „lumea liberă” trăiește agitația pierderii în fiecare zi, în fiecare clipă, la mănăstire călugărul pare să trăiască așa ca și cum ar câștiga fiecare zi, fiecare clipă...!

Dacă mireanul e plin de griji, de probleme, de ezitări, călugărul pare a fi stăpân pe situație, are fermitatea celui care știe Calea, pare a fi un hotar de nezdruccinat.

Mireanul vine speriat la mănăstire, pentru că a întrezărit capătul vieții sale și s-a speriat de micimea sorții; călugărul are siguranța omului pe care Dumnezeu l-a ales, viața sa nu are sfârșit.

Ce ține viața din obștea mănăstirii atât de strânsă, de unită? De unde atâta bucurie pe chipurile călugărilor care trăiesc pentru post, rugăciune, pentru regulile slujbelor, din alinarea necazurilor pelerinilor, pentru munca dură din gospodăria așezământului...? Viața din interiorul mănăstirii, atât de frumos rostuită, mi-o imaginez ca într-o poveste... Un gospodar a avut bucuria să descopere că vița sa de vie a făcut o recoltă nemaivăzută. În timp ce inspecta podgoria, a găsit un ciorchine foarte frumos pe care l-a desprins de pe rug și l-a pus într-un coș. Și pe când se întorcea cu coșul astfel încărcat spre casă, s-a întâlnit cu un călugăr care se îndrepta spre mănăstirea din preajmă. N-a ezitat prea mult și i-a oferit acestuia coșul, ca să-i facă o bucurie. Călugărul a primit darul și ajungând la mănăstire n-a ezitat să ofere coșul cu ciorchinele deosebit starețului, ca să-i facă acestuia o bucurie. Starețul a mulțumit, mișcat de gest, dar n-a rupt nici o boabă din ciorchine, ci s-a gândit să-l ofere unui părinte bătrân și bolnav, ca să-i facă o bucurie. Părintele cel bătrân a mulțumit cu un surâs, a privit îndelung darul, a reflectat la imensul izvor de dulceață și bunătate pe care ni l-a pus la îndemână Dumnezeu, iar mai apoi a dăruit ciorchinele unui tânăr călugăr, care îi făcea micile treburi prin chilie, ca să îl bucure. Tânărul a fost copleșit de dar și de atenția părintelui bătrân, însă din primul moment s-a gândit să ofere ciorchinele unui frate la fel de tânăr, care mai tânjea încă după ai lui... Fratele s-a bucurat, a mulțumit cu lacrimi în ochi dar nu s-a atins de nici o boabă, ci s-a grăbit să ofere ciorchinele unui călugăr de la bucătărie, care îl încurajase încă de la primele zile de viață în mănăstire. Bucuros de gestul tânărului, acesta se gândi să facă la rîndul lui o bucurie și dăruie ciorchinele fratelui de la pangar... Și așa mai departe, din viețuitor în viețuitor, ciorchinele, după ce a bucurat pe toată lumea, a ajuns din nou la călugărul care îl primise de la gospodar. Împărțirea bucuriei, sporirea iubirii prin risipirea acesteia către toți viețuitorii, par să fie secretele care fac viața din interiorul obștei mănăstirești frumoasă și, de ce nu?, misterioasă.

Vindecă de invidie, ură, sperjur, de lăcomie, de patimile lumești ale alcoolului, ale minciunii, ale tutunului, omul intrat în mănăstire devine unul „îmbunătățit”. Renunțarea îl înalță, stărnește respect și admirație.

De asta, cât Dumnezeu va alege oameni pentru mănăstire, din rândul celor pe care îi iubește, vom fi un popor cu o spiritualitate deplină. Ne vom regăsi sufletul întreg atâta timp cât mai avem un ceardac de mănăstire care are vederea spre Rai. Fie acesta pe Ceahlău, fie pe Athos. Pentru că aici, mai mult decât în oricare parte a lumii, am simțit că acasă nu e un loc, ci e o stare.

Se spune că Satana l-a dus pe Iisus pe un munte și i-a arătat pământul și toate bogățiile sale spunându-i: Toate astea sunt ale mele. Închină-te mie și toate astea sunt ale tale (Luca, 4:5;6,7). Iisus însă i-a răspuns așa cum era de așteptat: Retro Satana! Ei, acest munte nu ar putea fi Athosul, pentru că de pe muntele Athos nu se vede lumea, nu se văd bogățiile, aici e o confruntare în ocurență a timpului cu spațiul din care rezidă energia și forța rugăciunii. Sau a artei?

Ștefan Ion Ghilimescu

**Dar, oare, nu
mistificarea și
nu crearea din
nimic de
miraculoase
mitologii stau
în puterea
oricărui mare
„povestitor”
născut pentru a
corecta fațetele
neîngrijite ale
realității
plăsmuite de un
Demiurg
imperfect?
Posibil! Numai
că tânăra
noastră
cercetătoare nu
pune niciodată
astfel problema,
nu relativizează
cum s-ar cuveni
informația
neverificată,
părând a nu se
îndoi de nimic.**

respirări

Mircea Horia Simionescu,
obiect al unei biografii ficționale premiate

Cu un avânt tineresc și o lipsă de sobrietate pe care nu prea i le știam, în succinta *Prefață* de prezentare a Gabrielei Gheorghîșor și a tezei ei de doctorat (*Mircea Horia Simionescu. Dezvrăjirea și fetișizarea literaturii*, Ed. MNLR, 2011), Eugen Negrici face uz de toate calificativele de excelență care pot fi atribuite unui monograf debutant și presupusei acurateți a isprăviilor sale: „un studiu admirabil”, constată domnia sa; mai mult, „o exegeză individualizatoare excepțională”, „izbutind remarcabila performanță de a descoperi viziunea specifică asupra lumii și literaturii”, „o excelență capacitate de disociere”, „un stil nuanțat, expresiv și exact”; apoi, profesorul remarcă entuziasmat „intuiția de veritabil critic literar” a autoarei, „maturitatea intelectuală, echilibrul situativ” și „inteligenta interpretativă”. Totul, concentrat, dacă ignorăm incipitul dedicat, vorba exegetei, „«obiectului» de studiu”, într-o singură pagină.

Montat îndeajuns, după ce un juriu patronat de Uniunea Scriitorilor din România i-a decernat Gabrielei Gheorghîșor pentru lucrarea în cauză, la începutul acestei veri, *Premiul pentru Debut pe 2011* (între jurați, inclusiv, Paul Aretzu, actualul redactor-șef al revistei *Ramuri* unde Gabriela Gheorghîșor lucrează ca redactor!), n-am intenționat, parcurgând cartea, decât să constat și să aplaud personal reușita științifică, peste rând, a unui tânăr cercetător cvasinecunoscut. După lectura primelor 50 de pagini, mărturisesc, m-am oprit complet contrariat. Definitiv acaparată de farmecul autobiografiei meșteșugit rastofilat, cu „completări” și „completări la completări” în ședințe de „dictări hipnozice” la care autorul admirat a trudit cu râvnă toată viața, Gabriela Gheorghîșor pierde cu nonșalanță pe drum – cel puțin în privința conturării așa-zisului *traseu biografic* (îmi imaginez, bazat pe o certă referențialitate istorică!) - premisele cercetării enunțate cu claritate tot de domnia sa în *Argument* („cartea de față își propune să prezinte, deopotrivă, *viața și opera*, s.n., lui Mircea Horia Simionescu”). Pentru că, până la proba contrarie, eu unul refuz să cred că Gabriela Gheorghîșor dă credit și înțelege prin *viața* lui Mircea Horia Simionescu ficțiunea sau automistificarea subiectivă evidentă a acestei vieți pe care o livrează la orice pagină opera de autoficțiune neîndoielnică a autorului cercetat.

Rezumată și condensată la circa 25 de pagini, *viața* sau biografia creionată de Gabriela Gheorghîșor lui Mircea Horia Simionescu („un adevărat «clasic» în viață”, în opinia sa) trebuie spus din capul locului că utilizează - după cum ține să noteze însăși autoarea - o unică și exclusivă sursă de informații: „prozatorul însuși”. Așadar, nici măcar scriitorul și nici măcar cetățeanul sau persoana din registrul stării civile, Mircea Horia Simionescu, nu devine pentru Gabriela Gheorghîșor principalul informator cu privire la meandrele vieții «obiectului» său de studiu, ci, nici mai mult nici mai puțin, decât „prozatorul”: iscusitul meșter caligraf adică, ingeniosul ficționar, ca să zic așa, al celor mai năstrușnice și mai fantasmatiche proze postmoderne având ca temă aproape exclusivă practica și teoria literaturii... Cucerită de această extrem de facilă și de adacadabrantă cale de acces spre autor și operă, Gabriela Gheorghîșor renunță din start la orice anchetă și cercetare întreprinsă pe teren, practici ajutoare absolut necesare măcar ca punct de plecare într-un demers temerar. Ca urmare, în *Dezvrăjirea și fetișizarea literaturii*, nu tu vizite de documentare în biblioteca borgesiană de la București sau în *casa cu turn* (!) de la Pietroșita a autorului, nu tu convorbiri sau interviuri cu subiectul sau cu martori ai existenței sale, nicio referire (măcar) la manuscrisele nepublicate sau la mapele de documente rigurose orânduite de meticolosul caligraf; nimic, iarăși, despre corpusul masiv de scrisori și fotografii, role de magnetofon și casete despre care vorbește nu o dată „târgovișteanul”, nimic cu privire la jurnalele rămase nedidate sau cu privire la *jurnalul intim*, ca să nu mai vorbesc (în glumă, firește!) de interogările somatice pe care M.H.S. le pretindea eventualilor cercetători ai vieții sale. Nimic, așadar, din ceea ce altădată și astăzi, la noi, ca și aiurea, aduce încă unui cercetător al vieții și operei unui scriitor „important” reputația și recunoașterea în cercurile științifice.

La adăpostul constatării potrivit căreia „dacă furia dezvăluirilor postrevoluționare n-a scos la iveală fapte incriminatorii ale fostului șef de cabinet (M.H.S., n.n.) al lui Dumitru Popescu - «Dumnezeul» culturii în epoca naționalismului

comunist (s.a)” atunci „mărturiile sale pot fi luate în considerație, în ciuda subiectivismului lor inerent”, Gabriela Gheorghîșor, urmând în principal seria, întreruptă în 1974, de *Date și proporții* puse la dispoziția cititorilor de Mircea Horia Simionescu încă din 2006 prin *Rătăcirile unui caligraf* (am avut deja prilejul să mă pronunț cu privire la calitatea *vocii intranzitive* sau, dacă vrem, *indecidabile* și îndoielnice de acolo încă din 2007, vezi revista *Argeș*, nr.2/2007), realizează o schiță *en miette* a vieții „târgovișteanului”, pe cât de trasă la indigo din fragmentele ficționale ale autobiografiei scriitorului, pe atât de incompletă, fantezistă și, până la urmă, fără voia „biografului”, *plină de fente* (vorba lui Costache Olăreanu!). Până a zăbovi *trompe l'oeil* asupra ei, semnalez, în chestia *dezvăluirilor postrevoluționare*, doamnei Gabriela Gheorghîșor că există o întreagă bibliografie privind capcanele *literaturii în totalitarism* (vezi cele 6-7 volume, puse chiar sub acest generic, ale Anei Slejă, vezi Sanda Cordoș, *Literatura între revoluție și reacțiune*, 1999; re-vezi, eventual, Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism - Proza*, 2003; vezi, necenzurat, *Catalogul însemnărilor mele zilnice* și, în genere, *jurnalele publicate postum ale lui Radu Petrescu*, vezi *lista alfabetică a dosarelor de cadre ale Scânteii* publicată în 25 octombrie 2006 de *Adevărul* cu tot ceea ce presupunea înregimentarea într-o asemenea oficină a Partidului Comunist Român fie și a lui Mircea Horia Simionescu; vezi *Confesiuni*(le) Mieii Macovei-Frunzetti (Dacia, 2001) legate de *felul cuviincios de subversiune* practicat de Mircea Horia Simionescu la *Scânteia* lui Sorin Toma sau Dumitru Popescu (în trecut fie spus, personal, nu știu cine ar putea acorda vreun credit, mergând pe filosofia autoarei - *n-am văzut, n-am auzit* -, așa-zisei *activități dezangajante de la „Scânteia”* a lui Mircea Horia Simionescu), vezi chiar și abstrusa ideologic *Istorie critică a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu...

Revenind la partea strict rezervată biografiei lui Mircea Horia Simionescu din lucrarea doamnei Gabriela Gheorghîșor, pentru o corectă descriere critică a fizionomiei ei, când amalgamat îndrăzneț, dar fără obiect, când total fantezist, când de-a dreptul strămbă și falsă, voi aborda pe rând, unul câte unul, fiecare dintre cele cinci „subcapitole” pe care le consider definitorii ca „repere biografice”: „*Rădăcinile*”, „*Copilăria*”, „*Adolescența*”, „*Studiența și intrarea în «sistem»*”, „*Retragerea*”.

Consemnând data și ora nașterii („23 ianuarie 1928, luni, la orele 13.30”), numele părinților și al singurului frate, pe urmele automistificărilor biografice practicate constant de prozator, fără nicio verificare în arhive sau, eventual, în tainele presupuselor „sertare” de care vorbește adesea prozatorul în opera sa, prin pana doamnei Gabriela Gheorghîșor, „*Rădăcinile*” acreditează ca real faptul, de nimic, în fond, atestat deocamdată documentar, însă deja strecurat în conștiința publică prin repetare asiduă, mai ales după revoluția din '89, că prozatorul ar fi nepotul după tată al lui Ionel Brătianu și că bunicii dinspre mamă ar fi fost cununați de nimeni altcineva decât de Ana și Titu Maiorescu! De altminteri, dacă luăm, precum Gabriela Gheorghîșor, ca document biografic *Toxicologia* (1983), tatăl scriitorului nu era decât un urmaș și, evident, un îndreptățit moștenitor al „unchiului Cantacuzino”, proprietarul, nu (?), al Muzeului Tiparului de sub Turnul Chindiei. Dar, oare, nu mistificarea și nu crearea din nimic de miraculoase mitologii stau în puterea oricărui mare „povestitor” născut pentru a corecta fațetele neîngrijite ale realității plăsmuite de un Demiurg imperfect? Posibil! Numai că tânăra noastră cercetătoare nu pune niciodată astfel problema, nu relativizează cum s-ar cuveni informația neverificată, părând a nu se îndoii de nimic.

Încercarea biografică a doamnei Gheorghîșor atribuie prozatorului, din mantaua căruia se spune că au ieșit optzeciști, o *Copilărie* lipsită de bucurii, în care evenimentul cardinal - moartea tatălui, petrecută în 1937, pe când copilul avea doar 8-9 ani - este repede expedit, amestecat și nivelat cu diverse alte reminiscențe ale amintirii subiectului, deși se pare că tragicul eveniment i-a influențat fundamental caracterul, despărțindu-l de timpuriu și ireversibil de Dumnezeu, așa cum îi plăcea să pretindă îndeobște acestui scriitor ale cărui opere, în pofida unui esteticism de marcă, sunt total lipsite de ceea ce numim îndeobște metafizică. Consecventă metodei sale mai puțin obișnuite de a interoga biografic opera de

ficțiune a prozatorului, Gabriela Gheorghîșor dă importanță egală atât informației cât de cât tranzitive, culeasă din interviuri, diverse mărturisiri ori alte *Secvențe* biografice publicate prin reviste (de exemplu în *Transilvania* numerele 4 și 5/ 1983), cât și unei opere literare greu încadrabile ca gen, cum ar fi, pentru a da un singur exemplu, *Toxicologia*, deja pomenită mai sus. Din ea, autoarea, între altele, nu ezită să completeze total contradictoriu portretul învățătorului Sandu Bucșeneanu, personaj căruia copilul, deși îi datorează deprinderile de *caligraf*, nu-i poate ierta o clipă, în *Secvențe*, bătaia abominabilă administrată în clasă pentru o clipă de neatentie. Același învățător, gratulat ironic până acum drept „dascălul excepțional”, devine dintr-o dată în *Toxicologia* principalul, dacă nu singurul răspunzător pentru înclinația copilului spre poezie...

În subcapitolul de mai mare întindere *Adolescența*, vorbind despre inapetența tânărului Simionescu pentru învățătură, în „cursul inferior”, carență umorală pe care Mircea Horia Simionescu o pune vehement într-un interviu de prin 1993 în totalitate în seama pedagogiei rigid scolastice a unor profesori „acri și chiar sadici, intratabili”, „prea înalți și prea docti pentru niște puști”, Gabriela Gheorghîșor înghite pe nemestecate motivația pe jumătate fistică a prozatorului care, furat de mirajele imaginației și frumusețea frazării, amestecă în toată povestea și-i face automat vinovați de situație, mai ales, pe profesorii care se retrăseseră de la Colegiul „Nicolae Filipescu” (!) și care - *expressis verbis* - „il avuseseră elev, printre alții, pe Marele Voevod Mihai, viitorul rege”. Că, după cutremurul devastator din 1940, probabil mulți profesori se retrăseseră de la Liceul Militar de gardă de la Mânăstirea Dealu „în oraș” e neîndoielnic, dar că aceștia l-ar fi avut ca elev pe însuși Regele Mihai e fantasmagorie curată, întrucât Altea Sa n-a frecventat niciodată această, altminteri excepțională, școală militară, întrucât acolo nu era înscris decât onorific, studiile făcându-și-le, efectiv, în Școala Regală de la Palat (1933-1940), instituție afiliată și aflată în scriptele Colegiului Sfântului Sava din București. „Singurul pedagog adevărat” (conf. *Secvențe* '55 - I) din anii formării adolescentului rămâne, în viziunea trasă la indigo, după versiunea pusă în circulație la maturitate de către prozator, *mama* copilului a cărei «Academie» de acasă, ne spune nostalgic aceleși text (auto)ficționar *Toxicologiei*, începea cu mângâieri și cuvinte de răsfăț (...) și continua cu poveștile ei, cu desfacerea pe covor a vastelor sertare de jos ale șifonierului (fotografii, scrisori vechi, caiete cu versuri ale tatălui), cu etalarea dantelelor, a panglicilor colorate și a pălăriilor ei și ale chipiurilor tatei, prilej de investigații divine și de documentări fascinante: mama supraveghea direct evoluția «lecției», de la pianul pe care se înfiripau, de la începutul secolului, ba *Cântecele fără cuvinte* (s.a.) ale lui Mendelsson-Bartholdy sau sonatele lui Beethoven. Să recunoaștem că imaginea cu evidente elemente melo corespunde perfect descrierii *poeticii postromantice* propusă în mediul virtual din America (și nu numai...) de către fosta noastră compatrioată, universitară specializată în istoria artei, Claudia Moscovici!

Depășind amănuntul, enormele așteptări pe care mi le-am făcut în legătură cu descrierea și analiza în adâncime a întâlnirii, considerată fără nicio ezitare de către autoarea noastră drept „providențială”, dintre Mircea Horia Simionescu și Radu Petrescu - «*al doilea magistrul, norocul și binecuvântarea vieții mele*» -, adevăratul lider al „Școlii prozatorilor târgovișteni” (sau, după alte denotații, *Școala de la Târgoviște*), nu numai că se reduce la simpla reproducere a etichetării făcute mai sus, încă din 1983, de către ingeniosul prozator, dar, mai mult, ele rămân total încremenite într-o simplă formulare pe tot parcursul tezei doamnei Gheorghîșor, exact la acest stadiu. Evitând radiografierea și analiza complexelor raporturi și legături literar-omenești și moral-estetice - născute în adolescența generoasă a celor doi viitori mari scriitori -, exponențial, dezvoltate pe măsura edificării unei Opere, ideologic gemelare, Gabriela Gheorghîșor ratează șansa de a amprenta și desluși, poate, natura complexă a jocului cu mai multe strategii și dedesubturi care a fixat indubitabil piatra unghiulară a postmodernismului prozastic românesc, un „curent literar” născut, în această parte de Est a Europei, în mod paradoxal, endogen; întreținut ani în șir, într-o Românie devastată de

totalitarism, aproape anaerob... Desigur, o atare carență de fond a lucrării refuză comentariului orice efort speculativ cu privire la situarea și judecarea în context a rolului revistelor literare manufacturate ale membrilor grupului literar incipient, a întâlnirilor de lucru ale nucleului tare al grupului (în principal, Costache Olăreanu, Mircea Horia Simionescu, Radu Petrescu), unde se pune la cale și se schițează ferm proiectul mării opere comune, unul dintre capitolele cele mai frumoase, cred, ale premizelor exercițiului prozastic postmodernist din România. În arhiva Radu Petrescu, administrată exemplar de doamna Adela Petrescu, soția scriitorului, se găsește astăzi aproape întregul fond al acestor documente, mai curând „fructificat” expozițional (cu prilejul diferitelor aniversări sau comemorări Radu Petrescu), decât cercetat cu scrupulozitate din punct de vedere literar de către specialiștii în materie. Celor interesați de problemă, inclusiv doamnei Gabriela Gheorghîșor, divulgăm și o altă posibilă sursă: arhiva criticului de artă Octavian Barbosa.

Despre *Studentia* lui Mircea Horia Simionescu (un singur an parcurs, la zi, în 1949, la Facultatea de Litere din București) cercetarea Gabrielei Gheorghîșor nu furnizează prea multe date, așa încât, pentru a înțelege cât de cât fizionomia deformată a epocii, lectorul interesat, eventual, deopotrivă, de conținutul programei ce se parcurgea în acei primi ani de „regim democrat-popular” ori de numele „noilor cadre” și de profesorii care încă mai ocupau catedre la cea mai importantă instituție de învățământ superior din țară, va trebui să caute informații de acest gen în cu totul altă parte. Cât privește „integrarea în «sistem»” (*id est*, în aparatul de propagandă al statului democrat-popular) a tânărului Simionescu, universitarul oltean (da?) se rezumă să scrie aproape abrupt: „Din cauza dificultăților financiare și de teama încorporării în armată, Mircea Horia Simionescu se angajează, în 1950, reporter la *Scântea* (s.a), prin bunăvoința profesoarei sale de italiană, al cărei soț, Sorin Mladoveanu, era rudă cu redactorul-șef, «temutul, dar deloc necultivatul Sorin Toma». În ce consta teama de armată a unui fiu de ofițer și, chipurile, până una-alta, „nepot” al marelui om de stat Ion I. C. Brătianu, înrolat, să ne aducem aminte, voluntar în armata țării, ca să aleagă de bunăvoie, într-o epocă atât de instabilă politic, să se angajeze prin protecție de fuste la *Scântea*, principalul organ de presă al propagandei comuniste, Gabriela Gheorghîșor uită iarăși să ne informeze sau, pur și simplu, să-și pună problema. Tânăra debutantă ar trebui să știe însă că Serviciul de Cadre al PCR, care se ocupa și de dosarele de cadre ale angajaților *Scântei*, „o mașinărie infernală de tocat și programat destine, mai absurdă decât Securitatea” și „mai roșie și mai perfidă decât Partidul”, așa cum s-a scris în anii din urmă, nu angaja pe nimeni pe ochi frumoși (vezi, la rigoare, cazul dosarului respins, pe motiv că „nu a fost cerut” al lui Marin Sorescu, publicat în *Adevărul* din 30 august 2006), în plus, în practica statuată riguros, serviciul respectiv recurgea la verificări și paraverificări strict secrete și minuțioase ale pieselor de la dosarul de cadre al viitorului ziarist, care, potrivit documentului menționat, cuprindea obligatoriu: *chestionarul-tip pentru evidența cadrelor și fișa de cadre, completată, autobiografia scrisă de mână, lista cu persoanele indicate de cel verificat că pot da referințe, referințele acelor persoane, referatul de verificare a referințelor, referințe de la alte persoane descoperite la fața locului (loc de naștere, școală, armată, facultate, foste locuri de muncă), hotărâri luate de organele de partid și/sau, după caz, de cele judiciare cu privire la cel în cauză, note, informări, note informative*. Pe vremea lui Gheorghiu-Dej, când cere și vine la *Scântea* Mircea Horia Simionescu, asemenea dosare cuprindeau pe puțin 20-30 de file și este evident că la principalul organ de propagandă al partidului unic nu putea lucra oricine jinduia la un salariu mai mare, locuință de serviciu în cartiere de lux sau plecări afară. Transferat la secția „Scrisori” a *Scântei* (de unde lipsa numelui său sub articolele din paginile ziarului!) și nu „retrogadat” cum îi place îndeobște *post festum* prozatorului să amestece lucrurile, Mircea Horia Simionescu lucrează „cu mare conștiinciozitate” timp de 18 ani, după care, probabil datorită dezghețului ideologic provocat de „Primăvara de la Praga”, este mutat la secția culturală, unde, ne asigură Gabriela Gheorghîșor, fără să facă expres și vreo trimitere, Simionescu „scrie cronici muzicale, construiește anchete și pagini speciale de artă; interviuri cu pictori, scriitori, muzicieni”. Dată fiind altercația „scripturală” dintre Mircea Horia Simionescu și Mia Frunzetti-Macovei cu privire la natura unor activități ale ziaristului, în acea perioadă, oare nu ar fi fost oportun ca tânărul biograf să încerce să lămurească problema?! Să ne înfățișeze scurtissim chiar în ce consta munca de 8 până la 12 ore a unui redactor de la secția „Scrisori” a *Scântei* anilor cincizeci, șaiszeci.

Nu-i fac Gabrielei Gheorghîșor niciun proces de intenție, dar mi se pare ciudat că domnia sa e cuprinsă dintr-odată de amnezie tocmai când, vorbind despre debutul publicistic al scriitorului (*Luceafărul*, nr. 14 (310)/1968, cu povestirea *Cum l-am trădat pe Pascal*), omite să-și informeze cititorul că evenimentul așteptat de autorul nostru până la vârsta de 40-41 de ani se produce totuși din interiorul „sistemului”, sub patronajul direct al lui Eugen Barbu (vezi *Febra*, p.p. 383-387), scriitorul care, sub evidenta supraveghere a Securității, făcea în acei ani considerabile eforturi la „Săptămâna”, cu siguranță, demne de o cauză mai bună, pentru a compromite exilul literar anticomunist. De altminteri, luată impetuoz de valul ficțiunii autobiografice, fragmentar și fragmentat, practicat cu nonșalanță de M.H.S., Gabriela Gheorghîșor trece cu vederea și nu suflă un cuvânt despre faptul că mai bine de un an și jumătate Mircea Horia Simionescu a fost colaborator permanent, cu rubrică specială, la aceeași „Săptămâna” a „conului Jenică”. Analiza câtorva eșantioane publicistice încredințate sau scrise special pentru *Săptămâna* cred că ar fi putut edifica, măcar cât de cât, pe toată lumea în privința anvergurii și intensității crezului literar și ideologic al unui scriitor aflat în preajma ieșirii masive, demult programate, în viața literară. Doamna Gheorghîșor ratează încă o dată. Stau și mă întreb dacă Gabriela Gheorghîșor a făcut bine sau nu lăsând nerezolvată (până când?) problema spinoasă a adeziunii scriitorului la Partidul unic, problemă tot mai des ridicată în presa literară în anii din urmă, pe care, în mod curios, scriitorul a lăsat-o pe dinafară chiar și *dictărilor hipnozice*.

În ceea ce privește debutul „norocos” în volum cu *Dicționar (ul) onomastic* din 1969 al scriitorului, dacă doamna Gheorghîșor ar fi citit cu mai multă atenție măcar secvența de jurnal al lui Radu Petrescu, intitulată *Prizonier al provizoratului*, anii 1957-1970, ar fi înțeles cu siguranță mai bine realitatea, și anume că în cursa cu obstacole a bătlăiei pentru tipar, diferența de nivel dintre dosarul și atitudinea aderentă față de șefii comuniști a primului și consecvența convingerilor etice, ferm de partea libertății de expresie a ultimului, îi despart din punctul de vedere al credinței politico-ideologice fundamental pe cei doi. Punând în paranteză povestea trasă de coadă și strecurată precum cămila prin urechile acului cu Ceaușescu = *Passe-Partout*, e bine de știut, altminteri, că Mircea Horia Simionescu n-a condamnat și n-a vorbit niciodată deschis despre comunism, nici înainte și nici după 1989, așa cum a făcut-o în nenumărate rânduri, cu un curaj exemplar, Radu Petrescu, cel care, din păcate, ne-a părăsit atât de timpuriu (în 1982). Chiar dacă doamna Gheorghîșor ne asigură că literatura lui Mircea Horia Simionescu „nu implică necesarmente și subminarea sistemului politic dictatorial”, să nu uităm, pe de altă parte, că Ion Iliescu sau Adrian Păunescu, exceptând unele mici „întepături”, au fost totdeauna priviți cu reală simpatie de prozator. Pentru Radu Petrescu, în anii debutului, cel puțin, Mircea Horia Simionescu lucra indubitabil sub *directa comandă a lui Dumitru Popescu Dumnezeu*, cu alte cuvinte, scrie autorul lui *Matei Iliescu* în varianta necenzurată a *Jurnalului*, prietenul lui din copilărie devenise consilierul personal, legat de mâini și de picioare, al lui Dumitru Popescu. Și, să ne aducem aminte, tenebrosul personaj fusese numit Secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Român chiar în 1969. Însemnarea lui Radu Petrescu, reproducă aproape *mot à mot* ar putea face deplină lumină, după părerea mea, în legătură cu decidenții înscrierii primei cărți tipărite de M.H.S. în planul Editurii de Stat pentru Literatură și Artă pe anul 1969, decidenții politici (cum altfel?) de care, mai în glumă, mai în serios, prozatorul se prefăce că n-ar ști nici astăzi (vezi *Ziua*, nr. 3404/2005).

Pentru acuratețea dezvoltării poveștii legate de „obținerea libertății” și „despărțirea de Klamm”, alias Dumitru Popescu-Dumnezeu, m-aș fi așteptat ca Gabriela Gheorghîșor să lămurească măcar obscurul episod al așa-zisei încercări de sinucidere din 16 octombrie 1970 când, absolut rizibil, după propria mărturisire - argumentă cu citate din *Craii de Curtea Veche* (!) -, Mircea Horia intră cu scuterul (!!!) direct într-o mașină de mare tonaj... Biograful nu o face, deși scriitorul, cu siguranță i-ar mai fi putut turna la rezezeală încă o poveste în spiritul, eventual, *autofricțiunii, perseverent onaniste*, practicat de un Serge Dubrovski în *Fils*.

Dând în continuare credit deplin însemnărilor din jurnalul scriitorului (anii 1963-1971), Gabriela Gheorghîșor completează *traseul biografic* creionat apăsător, însă lacunar și fantezist de însuși „obiectul său de studiu”, oprindu-se asupra episodului din 1971, după *Tezele din iulie*, când Mircea Horia Simionescu este mutat (*numit*, în realitate, obs. mea) la nou înființatul Consiliu al Culturii și Educației Socialiste, ca director al Muzicii. Despre prestația unui subtil om de cultură, cum e prozatorul nostru,

chiar și în aceste condiții, într-un asemenea organism, similar astăzi, într-o măsură, unei Direcții din Ministerul Culturii, autoarea nu ne spune nimic, tot așa cum uită până și de deplasările în străinătate ale corpului de balet al Operei sau de contribuția prefigurării repertoriului primei scene lirice a țării de către un om de cultură devenit director al acestei importante instituții de spectacole... În mod curios, doamna Gheorghîșor uită să amintească chiar și o întâmplare simbolică petrecută la Operă, episodul spargerii de către *obiectul cercetării sale*, într-o clipă de furie, a unui policandru, moment care se pare că pecetluiește esopic *ruptura*, grăbește concedierea și ieșirea sau *Retragerea*, în 1974, din «Sistem».

24 de ani de galere la aparatul de propagandă comunist nu e puțin lucru. *Colonia penitenciară* sau „acest stabiliment al lui Kafka”, așa cum l-a denumit autorul, lasă urme neșterse în psihologia și felul de a fi și, mai ales, de a scrie al unui prozator. Preferând cercetării nemijlocite de arhivă, survolul «izvoarelor (auto)ficționale» livrate adesea parodic de M.H.S., doamna Gheorghîșor expediază un sfert de secol din viața unui scriitor important în doar douăzeci și ceva de pagini de cârpeală, să fiu iertat, „biografică”. Procedând de această manieră, domnia sa ratează efectiv descrierea suportului biografic care explică CUM SE FACE proza în *Atelierul M.H.S.* și, mai cu seamă, DE CE AȘA.

Cartea Gabrielei Gheorghîșor, cu mult mai consistentă și sensibil mai articulată în secțiunea dedicată *profilului spiritului al scriitorului* (ne vom ocupa de ea altă dată), induce serios impresia că *Viața* lui Mircea Horia Simionescu se încheie odată cu părăsirea «Sistemului», în 1974, și „Retragerea” la Pietroșița. După această dată (la care de fapt se curmă, cum mai spuneam, „Datele și proporțiile” din *Rătăcirile unui caligraf*, 2006), cercetătoarea vorbește, împrumutând o sugestie dintr-un interviu al Iolande Malamen cu scriitorul datând din 2005, despre «cea de a doua viață a scriitorului», perioada al cărei singur eveniment pare să fie construirea casei de la Pietroșița, un imobil pe cât de real, pe atât de simbolic, semnificând, în intenția prozatorului, însăși opera literară. «Biografia mea s-a cimentat în betonul și bărnele casei, și ale cărților, în așa fel că nu mai disting arhitectura, compoziția, ficțiunile, de literele turnate în pagini», scria domnia sa în *Rătăcirile unui caligraf*, rânduri citate și de Gabriela Gheorghîșor în finalul ultimului subcapitol de care ne ocupăm.

În viziunea prozatorului, pe deplin creditată de Gabriela Gheorghîșor, ridicarea cu mâinile proprii - după planurile proprii - a casei de la Pietroșița este acțiunea practică și mijlocul providențial care i-au redat, după „accidentul” din 16 octombrie 1970 din București, puterea de a-și scrie și finaliza cumva proiectul prozastic, chintesență a unor ingenioase alegoreze și jocuri cu skepsis, conceput în linii mari încă din tinerețe, potențat continuu și rămas, din păcate, neîncheiat...

De o credulitate absolută și luând *ad litteram* descrierea construcției imaginată de M.H.S. în jurnalul anului 1946 (vezi *Trei oglinzi*), fără a-i trece o clipă prin cap să o compare pe teren cu „replica” ei (casa de la Pietroșița), Gabriela Gheorghîșor întrevește în forma cilindrică a imobilului (care?) asemănarea ce „amintește de turnul lui Montaigne și de cel al lui Carl Gustav Jung, de la Bollingen”. Fără să stăruie asupra mistificării *postromantice* prin care casa de la Pietroșița (!?) este comparată cu Turnul lui Jung dintr-un sătuc din Elveția, observ că, furând ceva din iscusita „școală” a maestrului caligraf, Gabriela Gheorghîșor recurge la un atare act de iluzionism pentru a întâri, pe un exemplu considerat imbatabil, ideea enunțată și anterior, anume că „Acțiunea constructivă are un efect terapeutic și coincide cu surmontarea depresiei și cu (re)găsirea de sine, *ca în cazul lui Jung*”. Or, Jung în *Amintiri, vise, reflecții* descrie amănunțit procesualitatea declanșării unei atari individualități. Transcriu, după Gabriela Gheorghîșor, cu aceeași evidentă plăcere întregul citat, cu care, de altminteri, și încheie deocamdată. „Încă de la început, turnul (*construcția edificiului*, n.n.) a devenit pentru mine un loc al maturizării - pânțelele mamei sau o formă maternă în care puteam fi din nou așa cum sunt, așa cum am fost și voi fi. Turnul îmi dădea senzația de a renaște în piatră. Îmi apărea ca o realizare a ceea ce înainte era doar bănuț și ca o reprezentare a individualității. O amintire *aere perennis*. A avut un efect binefăcător asupra mea, ca o acceptare a ceea ce eram. Am construit casa în perioade diferite și am urmărit întotdeauna numai necesități concrete de moment. Nu am reflectat niciodată asupra conexiunilor interne. S-ar putea spune că am construit turnul într-un soi de vis. Abia mai târziu am văzut că ieșise o formă plină de tâlc: un simbol al totalității psihice. Se dezvoltase aidoma unei semințe vechi ce încolțise”.

Nu-i fac Gabrielei Gheorghîșor niciun proces de intenție, dar mi se pare ciudat că domnia sa e cuprinsă dintr-odată de amnezie tocmai când, vorbind despre debutul publicistic al scriitorului (*Luceafărul*, nr. 14 (310)/1968, cu povestirea *Cum l-am trădat pe Pascal*), omite să-și informeze cititorul că evenimentul așteptat de autorul nostru până la vârsta de 40-41 de ani se produce totuși din interiorul „sistemului”, sub patronajul direct al lui Eugen Barbu (vezi *Febra*, p.p. 383-387), scriitorul care, sub evidenta supraveghere a Securității, făcea în acei ani considerabile eforturi la „Săptămâna”, cu siguranță, demne de o cauză mai bună, pentru a compromite exilul literar anticomunist.

respirări

Găsim... pagini savuroase în care cercetătorul Viorel Nica reușește, fără a face neapărat apel la silnicele instrumente, să ofere portrete empatice, vii, savuroase ale autorilor comentați, având prospețimea piersicii tăiate în două.

critice

Două eseuri critice de Viorel Nica

Scoase în 2012, cele două cărți semnate de Viorel Nica poartă nume gemene, ca ramuri provenite din același trunchi teoretic: *Bidimensionalitatea literaturii memorialistice – eseu critic* (Pitești: Editura Universității din Pitești – 134 p.) și *Ambivalența literaturii autobiografice – eseu critic* (Pitești: Editura Paradigme – 127 p.). Apariția simultană, dar și titlurile însele ale volumelor fac dovada preocupării autorului lor în acest moment: structura bipolară a literaturii memorialistice/autobiografice, lăsând impresia că aceste două studii, deși tipărite separat, alcătuiesc în fond capitolele sau părțile unuia și aceluiasi op critic, cu interferențele inerente situației. Ambele tipărituri au la final câte o listă de „Note bibliografice”, ambelor le lipsește „Cuprinsul”. Așadar, avem un studiu solid editat în fragmente separate.

Cercetarea în doi timpi editoriali a d-lui Viorel Nica se revendică, în primul volum, de la „platonul dialog *Theut*”, prin grila critică pusă la îndemână de Andrei Cornea (*Scriere și oralitate în cultura antică*, 1988), potrivit căreia, aducerile-aminte sunt, și în varianta scrisă, de două feluri: *anamnesis* și *hypomnesis*. Adică, un suiez rememorat, de natură introspectivă, împotriva uitării și, respectiv, unul „de sorginte extrospectivă, întrucât se bazează, cu precădere, pe o anumită memorie a exteriorului celorlalți”. În primul caz, reamintirea revelează memoria internalizată („doar ceea ce, în fapt, niciodată nu ai uitat pe de-a întregul” – A. Cornea); în cel de-al doilea, este nevoie de o tehnică exterioară ajutătoare, în genul unei hărți orientative prin uitarea totală, absolută, externă. Prin amamneză ne reamintim ceea ce n-am uitat niciodată, prin hipomneză reînviăm ceva uitat în afara memoriei personale. Autoevaluându-și lucrarea, autorul însuși afirmă despre primul volum că este o realizare „remarcabilă prin bogăția de idei, prin suplețea-i hermeneutică, prin verva analitică”, iar despre al doilea, că „excelează prin bogăția de idei originale”. Mai reținem că însăși cercetarea critică a d-lui Viorel Nica își propune o evoluție suplă, subtilă, între „cele două feluri (opuse, dar complementare) ale aducerii aminte”, aplicată pe „o anume porțiune” a literaturii memorialistice românești, în primul volum, precum și a celei autobiografice, într-al doilea. Interesantă ni se pare opinia potrivit căreia „universul memorialistic românesc” ar fi „un spațiu literar de natură neficțională considerat deosebit de alunecător și friabil” (*Bidimensionalitatea...*, p. 7). Să fie vorba de comparația cu spațiul literar de natură ficțională, considerat mai stabil și incasabil din punct de vedere estetic?

Urmează analiza, prin grila teoretică menționată, a textelor de memorialistică – specifică, nu fără temei, autorul – publicate de patru femei și patru bărbați: Gerda Barbilian (1975), Claudia Millian (1973), Ștefana Velisar-Teodoreanu (1973), Profira Sadoveanu (1970), Damian Stănoiu (1962), Gheorghe Cîprian (1942), Pericle Martinescu (1985), Sașa Pană (1973). Autorul face precizarea că în primul caz e vorba de câte „o persoană feminină aflată în proximitatea unei celebrități literare”, iar în celălalt, de câte „o persoană (de regulă, bărbat) de sine stătătoare, nesituată, așadar, în proximitatea vreunei alte persoane celebre”. Astfel, deși soția lui Dan Barbilian „și ia prea în serios rolul de biograf”, dovedind „un zel hipomnetic exagerat”, încât *Amintirile* ei „seamănă mai degrabă cu un riguros inventar”, până la urmă „cartea propriu-zisă ne impresionează, desigur, prin farmecul și justetea evocării, prin calitatea frazării”, ca „o scriere neficțională exemplară”. Situația analizei critice are aici tangențe cu raționamentul filosofic de tip sofist: argumentația corectă eludează cu bună știință faptul că memoriile scrise de soția

germană a unui poet-matematician cu simpatii legionare erau din capul locului defrișate ideologic de zelul corect-politic al servitorilor *establishmentului* comunist-cominternist, între care prefațatorul de la 1975 al memoriilor Gerdei Barbilian, Ovid Crohmălniceanu, este cel dintâi. Din păcate, despre această stare a textului analizat, dl. Viorel Nica nu spune nimic. Dimpotrivă, pentru „uscata exterioritate” în care sunt prezentate cu „handicap secretarial” unele secvențe de viață minulesciană, ce imprimă pe alocuri scriiturii memorialistei un caracter de „răboj sec, neinspirat, pozitivist aproape”, autorul găsește o explicație motivată istoric: „autoarea (sub influența vremii în care a scris, având de înfruntat drasticile [sic!] condiționări ale cenzurii totalitare)” și trage concluzia împăciuitoare, însă întrucâtva contrazicându-și apostatic rezultatele analizei: „Dar și așa cum este, *Cartea mea de aduceri aminte* o desemnează pe Claudia Millian drept una dintre cele mai de seamă exponente ale literaturii noastre memorialistice moderne”.

Intenția *de facto* a eseului *Bidimensionalitatea literaturii memorialistice*, așa cum apare devoalată în paragraful final, este aceasta: „să atenționăm pe scurt că, dincolo de orice discriminare aparentă, relația dintre scriitorul care umbrește și cel umbrat trebuie tratată cu mai mult discernământ critic, astfel încât să nu fie niciodată prejudiciată valoarea estetică propriu-zisă (care nu ține seama nici de sex, nici de vârstă și nici de un anumit ambitus cultural, de care știu să profite mai mult veleitarii decât artiștii ca atare)”; sau, cu alte cuvinte, tot auctoriale: „pentru a demonstra falsitatea acelei prejudecăți (încă active în mentalitatea unor cititori obișnuiți să frecventze numai vârfurile literaturii, nu și baza ei atât de surprinzătoare câteodată), care consideră că în umbra unei mari personalități literare nu pot crește decât niște ființe sortite mediocrității, dacă nu chiar eșecului (atât de abil eufemizat sub eticheta creației minore)”. V. Nica precizează: „Dintr-o astfel de cauză socotim că ar trebui serios revizuită mentalitatea celor care, împotriva oricăror evidențe, continuă să vadă în aceste distincte și înzestrate autoare (...) numai niște surse documentare bogate pentru înțelegerea prodigioaselor activități literare a[le] soților lor”, cu alte cuvinte, eseu dumisale critic vine să demoleze o prejudecată: „memoriile românești” se cuvin citite și apreciate „în calitate de texte literare neficționale, iar nu ca pe niște mostre documentare”. Subscriem, cu toată convingerea, bunelor intenții declarate de dl. Viorel Nica. Numai că apelând exclusiv-excesiv la „ajutorul acestor două fragile instrumente de investigație [anamneza și hipomneza, ca soiuri de aducere-aminte, *n. ns., m. p.*]”, în încercarea sa de a „trece de la interpretarea psihologizantă (sau sociologizantă) la cea estetică a textelor propriu-zis memorialistice”, eseistul nu reușește să ne convingă, folosind aceste instrumente-argumente științifice de lucru, de adevărul afirmației sale, potrivit căreia: „niciuna dintre autoarele invocate nu a produs texte memorialistice mai prejos decât memorialistica (manifestă sau latentă) a emulului lor. Ba, credem că două dintre ele (Claudia Millian și Ștefana Velisar-Teodoreanu) au reușit să depășească nu numai în compartimentul memorialistic, dar și în cel literar ficțional activitatea soților lor (ce apare la nivelul receptării, din ce în ce mai manierată [sic!] și mai expusă unei intoxicații retorice artificioase destul de străină de ideea modernă de literatură)”. Afirmății cu atât mai riscante, cu cât calitatea *anamnetică* ori *hipomnetică* a discursului memorialistic nu conferă automat și valoare estetică. Tot după cum deosebirea stilistică esențială propusă de Tudor Vianu (ceva mai înainte separației sesizate de Andrei Cornea) la

1941, în cunoscutul studiu *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*, aplicată speculativ prin disecarea în *tranzitiv* sau *reflexiv* a limbajului nici nu scade, dar nici nu sporește calitățile literare ale unui text, fie el și memorialistic.

Al doilea eseu critic folosește, pe modelul calapodului analitic consacrat în primul eseu (anamneza – hipomneza), o altă pereche disjunctiv-complementară de „călăuze prețioase în cercetarea literaturii memorialistice” de astă dată „autobiografice”: e vorba de binomul alcătuit din „elementele ponderabile (susținute de o gregară materialitate) cu cele imponderabile (sprijinite de o spiritualitate din ce în ce mai elevată)”, urmărind adică „un aspect cât se poate de incitant” și anume, felul „cum alternează, în lăuntru celor mai reprezentative scrieri autobiografice”, elementele de bună seamă departajate în ponderabile și imponderabile. Autorul ne asigură că are în vedere acest fenomen „pe parcursul analizei propriu-zise a celor mai autentice autobiografii românești din secolul XX”. Selecția lor se va fi făcut, însă, după criterii ce nu ne sunt decriptate. Este vorba de: *Trecut și viitor (Pagini autobiografice)*, de Panait Istrati, *O viață de om, așa cum a fost*, de Nicolae Iorga, *Hronical și cântecul vârstelor*, de Lucian Blaga, *Poezie sau destin (Viața poetei)*, de Agatha Grigorescu-Bacovia, *Proze, Didactica nova, Sinuciderea din grădina botanică, Jurnal, În Efes*, de Radu Petrescu, *Viața ca o pradă*, de Marin Preda, *O viață-n bucăți*, de Mariana Șora, *Poezie și autobiografie*, de Costache Olăreanu, și *Zbor în bătaia săgeții*, de Horia-Roman Patapievici.

Găsim, cu precădere în acest eseu critic dedicat literaturii autobiografice, pagini savuroase în care cercetătorul Viorel Nica reușește, fără a face neapărat apel la silnicele instrumente, să ofere portrete empatice, vii, savuroase ale autorilor comentați, având prospețimea piersicii tăiate în două.

Desigur, eseurile acestea critice puteau rămâne, pur și simplu, ceea ce sunt: culegeri de recenzii corecte asupra unor texte memorialistice și autobiografice românești din veacul al XX-lea, fără a sili împărțiri și despărțiri mai mult ori mai puțin infructuoase, sub aspectul sporului de cunoaștere estetică, să dea seama de „coerențe” sau „vertebrări” desigur necesare respectivelor eseuri. Pentru că găsim în cele două „eseuri critice” ale d-lui Viorel Nica pagini de certă valoare literară, iar valorificarea, hipomnetică, dacă vreți, a literaturii memorialistice-autobiografice are suficiente motive să fie percepută în sine ca produs textual critic vertebrat, coerent, valoros în câmpul istoriei oricărei literaturi.

Ne întrebăm cu toată seriozitatea: până unde ar fi anamnetice și de unde ar începe să fie hipomnetice *Amintirile din copilărie* ale lui Creangă!? Ca să nu mai vorbim despre întru-cât de ponderabile sau imponderabile pot fi socotite diverse fragmente din bogata literatură memorialistică publicată la noi după 1989, așa-zisa literatură carcerală a condamnaților politici de la Nicolae Steinhardt la Dumitru Bacu, Teohar Mhadaș sau Mihai Buracu, ignorată cu totul de cercetarea d-lui Viorel Nica. Și ce relevanță estetică ar mai avea, aplicate acestor pagini de memorialistică ignorate de eseistul nostru, categorisirile în anamneze și hipomneze?

Ca orice grilă aplicată lecturii, și metoda d-lui V. Nica are ceva forțat, până la facticitate. Deoarece autorii textelor analizate nu pot fi bănuți nici pe departe că au însăilat după vreun program sau rețetă de fabricație, în operele lor, secvențele anamnetice cu cele hipomnetice, ori fragmentele ponderabile cu